

Üzenetek a tegnapelőtt világból Ignotus Pál és Horváth Zoltán levezéséből (1947–1967)

Alább két egészen különös sorsú barát, Ignotus Pál és Horváth Zoltán levelezése olvasható. Kettejük *ismeretsége* családi eredetű. Horváth Géza, Horváth Zoltán apja a Révai Kiadó elnöke volt, gyakran megfordult náluk még Jókai Mór, aztán Mikszáth Kálmán, Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Hegedűs Gyula, Varsányi Irén, Kernstok Károly, Rippl-Rónai József, Csók István, Vészi József (a körülötte keringő politikai és irodalmi táborral egyetemben), és *A Hét* felfedezte Ignotus* is. S megfordítva: Ignotus Pál is értelmiségi közegben nőtt föl, sőt, apját kimagasló szellem, alkotói teljesítmény különböztette meg a szervezői, üzleti feladatokat ellátó Horváth Gézától. A két középkorú szerkesztőségi, irodalmi, közéleti szereplő gyerekeit mindössze egy év választotta el egymástól, Horváth Zoltán 1900-as, Ignotus Pál 1901-es születésű.¹

Kettejük *tudatos* barátsága a 20-as évek második felében kezdődött, a baloldali kiadók, a Pantheon, a Dante Kiadó szerkesztőségében. Ez idő tájt a Pantheon volt Zsolt Bélát és Márai Sándor kiadója, itt jelent meg Kassák Lajos önéletrajza, Gelléri Andor Endre, Vámbéry Rusztem, Jarnó József² és Németh Andor. Németh Andor *Párisi kommünje* és Kassák önéletrajza emblemikus baloldali művek voltak. A külföldi irodalomból H. G. Wells, Stefan Zweig fémjelezte a Pantheon szellemi arculatát. 1938-ban Ignotus Pál is, Horváth Zoltán is elhagyta az országot, előbbi Londonban élt, s apjának életét megmentő, de balul sikerült amerikai emigrációból való hazatérte hívta haza, Horváth Zoltánt felesége súlyos betegsége kényszerítette hazatérésre még a nyilas érában. Mindketten közel álltak a szociáldemokratákhoz, s ekként is tartóztatták le mindkettőjüket, s ítélték el őket a koncepciós Szakasits-perben. Mindketten hét évet töltöttek börtönben, a börtönbeli „fordító iroda” munkatársaként egy rövid időt közös cellában is. 1956 tavaszán és nyarán szabadultak. Ignotus Pál újbóli, immár végleges londoni emigrációjában is szoros levélkapcsolatot tartottak, ritka alkalmakkor személyesen is találkoztak. A levelek a nyugatos orientációjú, a monarchiában gyökerező polgári baloldali (Horváth esetében egyértelműen szocialista)

* Az „öreg” Ignotus fiának életét is felidéző szövegközléssel köszöntöm Angyalosi Gergelyt 60. születésnapján.

¹ Horváth Zoltán (1900–1967), szerkesztő, műfordító, történész. Pályájáról ld.: Széchenyi Ágnes: Magyar abszurd a baloldalon. *Századok*, 146. évf. 2012/1. 147–169. Ignotus Pál (1901–London, 1978), újságíró, kritikus, irodalomtörténész. Családi előtörténetéről és apjáról ld. Tverdota György és Angyalosi Gergely beszélgetését nővérével, Ignotus Sárival [készült 1990. május 28-án, PIM Hangtár K 838 és 838], illetve Bozóki Andrásnak ugyancsak Ignotus Sárival készített beszélgetését [1987. szeptember, Magyar Rádió Irodalmi Osztály, hangarchívum]. A *Nyugat*, *A Toll*, az *Esti Kurír* munkatársa, vezércikkírója, a *Szép Szó* egyik alapítója. A népi-urbánus vita egyik igen határozott reprezentánsa. 1938-tól Londonban élt, a BBC-nél dolgozott, a műsorpolitikát is meghatározó munkakörben. 1947-ben kinevezték a londoni követség sajtóattaséjának. 1949-ben hazarendelték. 1950-ben, az időközben hazatelepült apja temetését követően letartóztatták, a Szakasits-perben tizenöt évi börtönbüntetésre ítélték. 1956 tavaszán szabadult, rövidesen rehabilitálták. Az Irodalomtudományi Intézetben dolgozott. 1956 őszén megválasztották az Írószövetség elnökségi tagjának. A forradalom után elhagyta az országot, a BBC-nél dolgozott. *Political Prisoner* címmel megírta hétéves börtönmélekeit (London: Routledge-Kenan, 1959; magyarul: *Fogságban 1949–1956*. Margitta Nóra fordítása. Budapest: Cserépfalvi Kiadó, 1993). A Congress for Cultural Freedom nevű emigráns szervezet 1957 tavaszán felkérte az emigráns *Irodalmi Ujság* szerkesztésére. A feladatot – mert túlságosan élesek voltak az ellentétei a *Látóhatár* (Új *Látóhatár*) körül tömörülő ún. népi emigrációval – nem tudta csak 1962-ig teljesíteni. 1966-ban jelent meg a levelezésben sokat hivatkozott Maupassant monográfiája; önálló kötete még a *Die intellektuelle Linke im Ungarn der „Horthy-Zeit”* (München: Oldenbourg, 1968); és az itt ugyancsak említett *Hungary c.* monográfiája (London: Ernest Benn, London, 1972). Halála után Nagy Csaba rendezte sajtó alá emlékiratát, *Csipkerózsza. Budapesti és londoni emlékek* címmel (Budapest: Múzsák, 1989).

² Jarnó József (1904–Beyruth, Szíria, 1934), újságíró, költő, műfordító. 1922-től a *Kassai Napló* szerkesztőségében dolgozott. Baudelaire, Verhaeren, W. Withman, Ernst Toller műveinek fordítója volt.

értelmiség szellemi nyitottságáról tanúskodnak, s arról a kommunista politikáról, bezárulásról, ami a magyar kulturális életet 1947/48-tól oly tragikusan elszakította a nyugat-európai civilizációtól, értelmiségi, művészi irányzatoktól. Az itt közölt első levelet az ÁVO őrizte meg, s az ÁBTL irattárából került elő, mint a peranyag csatolmánya. A többi Horváth Zoltán őrizte meg. Kitűnik a levelekből, hogy mindketten szenvedő felei voltak a történelmi traumáknak. A szabad világban kikötött Ignotus Pál éppúgy szenvedett a magyar irodalomtól való elszakítottságtól, ahogyan Horváth Zoltán küszködött az itthoni ritkás levegőtől. Horváth Zoltán a börtön után is kegyvesztett volt, igazi hangos, a véleményét soha el nem rejtő baloldaliként nemhogy a politikához nem térhetett vissza, de – s erről a levelek persze hallgatnak – haláláig rendőri felügyelet alatt volt, mozgásában, telefonhasználatában is korlátozták. A levelek egyike finom megjegyzést utalást tesz rá, hogy a népi írók felé a rendszer szövetséges arcát mutatta, közreműködésüket szorgalmazta, míg Németh Andor és Zsolt Béla megítélése, műveiknek a nyilvánossághoz juttatása bizony bajos volt, s mint a kiadástörténetből ismerjük, meg is késett recepciójuk.

Horváth Zoltán levele Ignotus Pálhoz

[194]7. szeptember 30.

Kedves Palikám!

Hivatkozva telefonbeszélgetésünkre, íme a beígért részletes beszámoló. Rád bízom, hogy a levélből mennyit adsz tovább fordításban Healeynek³ és természetesnek tartom, hogy tájékoztatod róla Bedét⁴ is. Igyekezem az utolsó két hónap fejleményeit tárgyilagosan felvázolni és a következtetések levonását Rád, illetve Healeyre bízom.

A választásokra azzal az elképzeléssel indultunk, hogy kb. 5 millió szavazó lesz és mi kb. 1.000.000, legfeljebb 1.200.000 körüli szavazatot kapunk. De lényegesen kevesebbre becsültük a K. P. szavazatait. A választásokat megelőző négy hét során néhány kisebb-nagyobb súrlódás volt közöttünk és a kommunista párt között, mert a szokásos módon erőszakosak és a mienknél sokkal fürgébben léptek fel. Először a névjegyzék összeállító bizottságok felállításánál történt súrlódás, amikor a szakszervezeti kiküldötteket részben illegális eszközökkel a kommunista pártból delegálták. Akkor a *Világosság* egy néhány soros glosszával riadalmat keltett a másik párt soraiban, mert megcsillogtatta azt a lehetőséget, hogy passzivitásba vonulunk és csodálatos módon hatott a fenyegetés, mert a bennünket ért sérelmeket 48 órán belül tökéletesen reparálták, visszahívták a jogtalanul kiküldötteket és a mi embereink kerültek a helyükre. Ezután kezdődtek az összekötő tárgyalások, melyek során kialakult közöttünk az a formula, hogy a két párt teljes erővel ráfekszik a munkaspárti többség megszerzésére. A névjegyzék-összeállító bizottságban szoros kooperációt beszéltünk meg, és ezzel a jelszóval indult a munka. A tervezett együttműködés nem sikerült. Nem sikerült részben azért, mert a másik párt emberei skrupulus nélkül helyeztek rendőri felügyelet alá 80 éves asszonyokat, és nem válogattak jogcímekben, amivel embereket kizártak a választójogból, de nem sikerült azért sem, mert a mi embereink azt tartották kötelességüknek – minden központi utasítása és irányítás ellenére –, hogy a demokrácia érkei helyett a keresztény erkölcsöket védjék. Mindenütt, ahol nem lehetett kétségbe

³ Denis Healey (1917), angol munkaspárti politikus. 1964 és 1970 között védelmi miniszter volt, 1974 és 1979 között pénzügyminiszter. Az ötvenes években a mérsékelt politikusok közé tartozott, bár ő maga igen szenvedélyes személyiség volt, sok közismert szállóige kötődik a nevéhez. Ld. Edward Pearce: *Denis Haley. A Life in our Times*. Little, Brown, London, 2002.

⁴ Bede István (1904–Bad Schachen, NSzK, 1978), 1929-től külügyi tisztviselő. 1947. szeptember 15-től és 1948-ban volt rendkívüli követ az Egyesült Királyságban. Pozíciójáról lemondott és nem tért vissza. 1955 és 1974 között a Szabad Európa Rádió szerkesztője, szerkesztőségvezetője volt.

vonhatatlanul bizonyítani, hogy valaki a múltban effektív bünt követett el, körömszakadtáig védték a választójogát, és nagyrészt meg is védték. Így történt azután, hogy a kommunista párt az utolsó pillanatban erőszakosan és különösebb válogatás nélkül mintegy 350-400 ezer embert törölt a választójogból és ezek között hozzávetőleges becslés szerint mintegy 100 ezer szociáldemokrata párttag volt. Hogy mennyi szavazott volna ezek közül miránk, azt természetesen megállapítani nem lehet, de valószínű, hogy elég jelentős rész nemcsak saját maga nem szavazhatott, hanem még egy csomó hozzátartozó szavazatát is elvitte tőlünk a jobboldal.

A választási propaganda során a kommunista párt bedobta a köztudatba a fúzió kérdését és ez – bármily erőlesen és kategorikusan történt is a visszautasítás – igen sok rokonszenvezőt riasztott el tőlünk. Persze nyilvánvaló, hogy ezek nem lángoló szocialista meggyőződésből szavaztak volna ránk. Nagy részük azért, hogy a kommunistákkal szemben részben a kevésbé rosszat válassza, részben nálunk találjon védelmet. Az így elvesztett szavazatok száma persze nem becsülhető fel matematikai pontossággal, de aligha lehet kevesebb 100-150 ezernél.

Közvetlenül a választások előtt merült fel az ún. kék cédulák ügye. Minden ellenkező híreszteléssel szemben közlöm veled, hogy a kommunista párt felajánlotta nekünk, hogy ezt az akciót csináljuk közösen. Nálunk nem kezelték elég ügyesen a dolgot, néhány ember a pártvezetésből tudomást szerzett ezekről az előkészületekről, amelyeket másodvonalbeli emberek tartottak kézben. 48 órával a választás előtt a kérdés a pártvezetőség elé került, ahol egyértelműen állást foglaltak a kék cédula használata ellen. Természetes, hogy amikor a pártvezetőség a maga részéről elutasító álláspontra helyezkedett, tudatában volt annak, hogy a kommunista párt ezt az eszközt bizonyos keretek között használni fogja. Megbízható értékelés szerint valóban kb. 150 ezer ilyen szavazattöbbség emelte a K. P. eredményét, ami az 5 millió leadott szavazatot tekintve semmiképpen nem döntötte el a választást.

Arról nyilván nem tudsz, hogy a kék cédula körüli zavarokat elsősorban a mi pártunk megbízottai kifogásolták és azt a kisméretű botrányt, ami az egész körül kavargott, tulajdonképpen Ries lemondása robbantotta ki.

Ha mindent figyelembe is veszünk, azt kell megállapítani, hogy a kommunista párt, ha kevéssel is, de legális alapokon valamivel emelte a maga szavazatainak számát. Mi magunk ki tudjuk mutatni, hogy hova lett az, ami eredeti becsléseinkhez képest hiányzott. Mielőtt a választás eredményének értékelésébe bocsátkoznék, meg kell említeni, hogy Peyer indulása tökéletesen megbukott. A budapesti proletárnegyedek, Angyalföld, Kőbánya, továbbá a vörös övezet proletáriátusa jóformán tökéletesen elutasította Peyert. Példa erre, hogy Újpesten 250, Csepelen nem egészen 200 szavazatot kapott. A pártjára esett vidéki szavazatok nem az ipari munkásságból, hanem inkább a kisiparos és kispolgári rétegekből kerültek ki, akik fenn akarták tartani magukban azt az illúziót, hogy szocialistákra szavaznak, de mégis élesen elkülönítik magukat a kommunistáktól.

Maga a választás eredménye véleményem szerint – ez szigorú magánvéleménye – azt jelenti, hogy az ország 70-75%-a ellenforradalmi.⁵ A nyílt ellenszázalék 40%-án túl a demokrácia szempontjából használhatatlanok a kisgazdák és a parasztpárt egész szavazó tömege. Én ezen túlmenően a két munkáspártra adott szavazatok jelentős részét, legalább 8-10%-át értéktelen szavazatnak tartom, mert ezek opportunizmusból, gyávaságból és egyéb személyi okokból adták ide szavazatukat és kettétörés esetén rájuk számítani nem lehet.

Ez a kép számomra nem túlságos meglepetés és azt hiszem, te sem csodálkozol rajta. Mégis megdöbbentő volt, hogy a két munkáspárt több ezer szervezete, napilapjai, plakátjai, népgyűlései, politikai propagandája és last but not least a 30 hónap alatt végzett emberfeletti építő munkája együttvéve is nulla értéket jelentett az egyház és az ellenforradalom jelentkezésével szemben. Minden, amit mi végeztünk, semmivé lett abban a pillanatban, amikor a falu plébánosa közölte, hogy a 6-os listára kell szavazni és a választás napján nem volt hajlandó győntatni, csak azokat, akik már leadták szavazatukat. Olyan pártok, amelyek augusztus elején még nem is voltak egyáltalán, egyetlen gyűlést nem tudtak tartani, mert nem volt rá szervezetük, ezzel az egyházi segédlettel tökéletesen felbátorítottak minden előzetes számítást.

⁵ Az 1947. augusztus 31-i országgyűlési választások eredménye: MKP 27,3%, FKgP 16,5%, SzDP 16,3%, NPP 8,7%.

Hogyan reagáltak erre a mieink? Én Zala vármegyében voltam jelölt (nyilván azért, mert én vagyok a párt legkeresztényebb parasztja), és Zalaegerszegen vártam a számlálás eredményét. Jelentkezett egy körzet és közölte, hogy a kommunista pártra esett 42 szavazat, a kisgazdapártra 8, a szociáldemokrata pártra 26, Barankovicsra 640. A körülöttem ülő elvtársak felhördültek kétségbeesetten, hogy a kommunista párt megint 14-gyel többet kapott. Ez nem karikatúra, pontosan így történt, és nem tagadom, hogy végérvényesen elkésérített és reménytelenné tett. Ez nem elszigetelt zalai jelenség, hanem lényegében így alakult az egész országban.

A választások eredményeképpen a párt tömegeiben valóságos lázadás keletkezett a vezetők, pontosabban Szakasits és környezete ellen. Küldöttségek jelentek meg, amelyek részben eltávolítást, de kis mértékben felakasztást, fejtételt és minden egyebet követeltek. Az első 3-4 nap alatt úgy látszott, hogy a párt teljesen felborul, illetve nem is felborul, de abból minden baloldali embert eltávolítanak – kidobják a kanapét. Gyakorlatban természetesen másképp alakult. Kiderült, hogy a koalíciót fenn kell tartani, és a párt jobboldali emberei, akik Bánt lobogtatták zászlóként, nem tudják vállalni a felelősséget azért, hogy a kormányból kimegyünk, és ezzel nemcsak a jobboldali pártokkal kerülünk egy sikkra, hanem még a polgárháború veszedelmének is utat nyitunk. Tárgyalások kezdődtek a kommunista párttal, amely tárgyalások során egy pártválasztmányi utasítás alapján feltételeket szabtuk, hogy csak bizonyos rendőrségi és egyéb kívánságaink teljesítése esetén vállalunk részt a kormányzatban. A tárgyalások húzódtak és a mi lázongóink fokozatosan, kijózanodtak. Egyrészt erőviszonyok kérdése, másrészt alkalmas emberek kérdése ötlött a szemükre, de persze a részben mesterségesen felizgatott átvágyat valamivel ki fog kelleni elégíteni. E pillanatban még nem látható, hogy mivel, de a valószínűség amellett szól, hogy külső eredmények hiányában, megkísérlik a belső eredmények produkálását. Mindez mérsékelten érdekes és mérsékelten lényeges, mert hiszen nagyobb és mélyebb dolgokról van szó.

Az én meggyőződésem, hogy a két párt közötti válság ugyanígy, vagy még súlyosabban robbant volna ki, ha mi 15% helyett 25%-os eredményt mutatunk fel, és kiderül, hogy mi vagyunk valamivel vagy sokkal erősebbek a kommunistáknál. A választási csalódás csak alkalom volt a meglévő szenvedélyek kirobbantására, de erre megfelelő alkalom lett volna a nagy választási siker is. Sokkal lényegesebb, hogy a fúziós gondolat felvetése nem elszigetelt magyar jelenség. Hasonló tendenciák mutatkoznak Csehszlovákiában, Romániában és Lengyelországban is, és nem áll távol a feltevés, hogy ez szoros kapcsolatban áll a *Pravda* májusi és júniusi cikksorozatával és a világpolitikai helyzet alakulásával.

Mi itt úgy véljük, hogy az ellenünk irányított koncentrált tűz nem azért volt szükséges, mert mi könnyen és ellenállás nélkül a kommunista párt uszályában voltunk – mert nem voltunk –, hanem inkább azért, mert igyekeztünk valóban szociáldemokrata politikát képviselni. Tartottuk és építettük a kapcsolatot a nyugati pártokkal, és nem adtuk fel semmilyen vonatkozásban azokat az elveket, amelyek miatt a két párt különállását szükségesnek ítéljük. Kiderült azonban világosan és félreérthetetlenül, hogy tömegeink tudomásul veszik azt a tételt, amely szerint egy túlnyomó többségében fasiszta országban a demokráciát antidemokratikus eszközökkel is meg kell védeni, de ezeknek az eszközöknek használatától, ha konkrétan szembekerülünk velük, mindannyian visszariadunk. Ez persze jelent jó lelkiismeretet, de a gyakorlati kormányzásban való használhatóságunkat nagymértékben csökkenti.

Történni most az történt, hogy a választások után nagyra tátották egyesek a szájukat, és most becsukták, anélkül, hogy valami jött volna belőle. Ez előre volt látható, és okosabb lett volna nem belemenni.

Az országban igen súlyos gazdasági bajok vannak, nemcsak a 3 éves terv késése miatt, hanem azért is, mert a népfront megingása nyomán megingott maga a forint is. A múlt évi súlyos agráröllő megfordult, és ma már ipari olló lett belőle, mert a parasztság szabotál. Egy évig nyomták az agráröllővel a parasztságot, amely zárt tömbben szembefordult a demokráciával, és most a városi proletár, aki hűséggel kitartott, kemény árat fizet érte.

Az új kormány igyekszik majd radikális intézkedéseket tenni, és mi igyekezni fogunk ebben segíteni. Igen szkeptikus vagyok a magam részvétele sikere tekintetében, mert a párton belül legalább két párt működik, és nem segíti, hanem akadályozza a munkát. Lehet, hogy személyi téren 2-3 héten belül lesznek lényegbevágó változások, de az is lehet, sőt valószínű, hogy erre nem kerül sor, mert a belső erőviszonyok ezt egyszerűen nem teszik lehetővé. Az is lehet, hogy december végére, vagy

január elejére tervbe vett kongresszuson bekövetkezhet a nyílt pártszakadás, de a valószínűség itt is amellet szól, hogy nem ez lesz, hanem tovább kopik az egész gépeket.

Mint látod, nem vagyok túlságosan optimista, de fenntartom, hogy az adott helyzetben más tenni, mint amit tettünk, nem lehetett. A nyugati pártok rövidlátóan és ostobán viselkednek velünk szemben, ahelyett, hogy erkölcsi és politikai segítséget nyújtanának, kritikájukkal és elfogultságukkal akadályoznak. Amellet nem veszik figyelembe, hogy minden politikai hibáért, amit ők elkövetnek szocialista szempontból, mi itt sokszorozottan viseljük a felelősséget, és a konzekvenciák ránk nehezednek. Nem tartok attól, hogy bármilyen fellépéssel sikerülhet a mi pártunkat a fúzióba belekényszeríteni, de gyakran aggodalommal gondolok arra, hogy sikerül külső és belső tényezőknek hogy a párt egy jelentős része akarva, vagy akaratlanul, tudatosan, vagy öntudatlan, az ellenforradalom segítő funkcióját látja el. Ha ebben a sötét „Völkisch” világban van értelme általában verekedni és rugdosatni magunkat, az az értelme, hogy ezt a veszedelmet próbáljuk elhárítani, vagy minél kisebbre csökkenteni.

Nagyjában ez az, amit el akartam mondani, és amiről szeretném, ha a Labour Party értelmesebb emberei tájékozva lennének. Ismétlem, hogy ez nem a hivatalos pártvélemény, hanem egy „kryptokommunista” magánvéleménye, vedd és fogadd, mint ilyet.

Amit a Külügyminisztériumról jeleztem Neked, az e pillanatban még nyitott kérdés, lehet, hogy 8-10 napon belül eldő. ⁶ Ha pozitívan dől el, nyilván hamarosan értesülsz róla, ha negatíven – azt is megtudod, mert hiszen valaki kerül erre a helyre. Sanszait e pillanatban értékelni nem tudom, és abban sem vagyok biztos, hogy jó-e, ha létrejön vagy nem. Barátaim egy része jónak látja, a másik része helyteleníti, ha elmegyek a pártlapoktól.

Végül még csak arra kérlek, hogy azt a gyakran jobb meggyőződése ellenére is következetesen folytatott anglofíl politikát, ami a *Népszava* minden sorából kiviláglik, hozd az illetékes munkáspártiak tudomására. Ezt képviselni itt ma csak akkor érdemes és értelmes, ha tudomásul veszik és megkísérlik az érte hozott áldozatot méltányolni, értékelni. Hiba, hogy ha ezt Bede nem tette meg, de kérlek, Téged is, hogy pótoljátok.

Öllelek szeretettel:

Ignótus Pál elvtársnak,
London

[Gépelt levélmásolat, aláírás nélkül. ÁBTL 2.1. V – 143386/4. III/2-c 16–20]

Ignótus Pálné, Florence Mátay⁷ levele Horváth Zoltánnak

26/II/64.

Drága Zolikám,

⁶ Horváth Zoltánt a külügyminiszter állandó helyettesének javasolta az SzDP, de ezt az MKP megakadályozta. ÁBTL 3.1.9. V – 153821. 21.

⁷ Mátay Florence, Ignótus Pál felesége. Édesanyja angol volt, ő már Budapesten született, élt. A külügyminisztériumban dolgozott tolmácsként illetve fordítóként. 1950-ben, egy fodrásüzletben letartóztatták, 1955-ben szabadult. A börtönben, egyszerűsített angol nyelven folytatott kitartó, majd két évig tartó kopogásos kapcsolattal „ismerkedett meg” későbbi férjével, Ignótus Pállal. Kapcsolatukról részletesen ld. a *Fogságban* c. kötetet.

Háromszoros hurrá! és persze millió köszönet gyors és nagyon efficiens segítségéért. A családi finánc helyzetet határozottan javította, mivel a hosszú kritikát a week-end alatt fogom lefordítani (egy nappal tegnap befutott levele előtt jött meg), s most a K. G. cikkeskáját fordítom. A komissiót bármikor levacsorázhathatja Londonban, remélem mielőbb.

Telekije befutott, Pali nagy öröme.⁸ Most ugyan nyakig Maupassant lábjegyzetekbe és egyéb munkákba van temetkezve, de természetes, hogy küld Magának másolatot, ha ír róla.

Mindenkinek átadom üdvözetét, akit illet (remélem, közben megkapta a „lányokkal együtt” küldött lapunkat). Arthur⁹ most jött vissza Amerikából s marad januárig itt, aztán újra három hónapra Amerikába megy.

Nagyon sokat emlegetjük Magát, s mindannyian reméljük, hogy mielőtt újra láthatjuk! Még egyszer csak köszönet, s ha valami fordítanivaló cikke fáj a fogam, újra jelentkezem.

Sok ölelés

Flo

[MTA KK Ms 5331/434]

31/10/64.

Drága Zolikám,

Remélem kellemesen töltötte szabadságának London utáni részét, és éppoly remek formában ért haza, mint amilyenben itt volt. Rengeteget emlegetjük, s *nagyon jó* volt újra látni Magát. Remélem folyt köv!

Most pedig egy kérés. Persze szívesség. (Hja, nem lehet valaki büntetlenül aranyos és jóbarát!)

Nagyon kérem (és lehetőleg nagyon sürgősen [:hüczpe, was?]) küldje el nekem az össz található sajtó kivágásokat, amik Stephen Spender¹⁰ szeptemberi pesti tartózkodásával kapcsolatban megjelent[ek], *főleg*, amelyek beszédeit vagy előadásait idézik. (Kivéve az Élet és Irodalom szeptember 19-i számát, ami „S. S. előadása a 30-as évek irodalmáról” címmel közöl cikket, mert ez megvan s már le is fordítottam.* (Mindez pénz beszél – kutya ugat alapon kell nekem, fordítás miatt.) Tehát minél több, annál jobb! (Nekem.) –

Hitvesemnek, miután a szept. 19-i cikket lefordítottam, említettem, hogy megbízásom volna minden ezzel foglalkozó cikk lefordítására, csak éppen a cikkek hiányoznak, s mondtam, hogy Maga amilyen angyal, biztosan kiásná vagy alkalmi sameszaival kiásatná nekem a cikkeket. Tapintatos életem párja azonban felhördült ekkora pimaszságra, mondván, hogy abszurdum ilyen nagy szívességgel Magát fárasztani. Mit mondjak, nem vitatkoztam. De, „für alle Fälle” mégis megírtam ezt az állítólag mérhetetlen Zumutungnak¹¹ számító levelet, s nyilván sejti, hogy elfelejtettem hitvesemnek beszámolni ezen szerelmes levelemről. Ha túl nagy a fáradtság, Zolikám, „forget about it”, ahogy itt mondják. Ha pedig nagyobb megerőltetés nélkül ki tud halászni pár cikket, millió köszönet. (Viszontszolgáltatásra – azaz, hogy nem *csak* viszontra – de bármilyenre, ami módomban áll, boldogan vállalkozom.)

⁸ Horváth Zoltán: *Teleki László 1810–1861. I-II.* Budapest: Akadémiai Kiadó, 1964.

⁹ Arthur Koestlerről, közös barátjukról van szó.

¹⁰ Stephen Spender (1909–1995), angol költő, regényíró és esszéista. Munkásságában nagy teret kapott a szociális igazságtalanság és az osztályharc témája. 1953 és 1965 között az *Encounter* szerkesztője volt, ám amikor megtudta, hogy a folyóiratot a CIA is támogatta, lemondott. 1956 novemberében a német kiadó, Kurt Desch felhívására egy a magyar forradalommal szolidáris, a szovjet beavatkozást elítélő nyilatkozatot fogalmazott meg. A tiltakozást 105-en – többek között Hermann Hesse, Arthur Koestler, Hermann Hesse, Albert Camus, Pablo Casals, C. G. Jung, Heinrich Böll – írták alá. Spender 1964 őszén járt Magyarországon.

* Valószínűnek tartom, hogy mind a napi sajtó (esetleg vasárnapi számokban részletesen) mind folyóiratok, *Kortárs*, *Nagyvilág* stb. foglalkoztak Spender beszédeivel és látogatásával. – [Ignotus felségének lapszélei betoldott mondata.]

¹¹ Zumutung (ném.): elképzelés.

Maupassant ma este ½ 11-kor hála istennek, végre meghalt és Zola már elrebegte a gyászbeszédet.¹² Most már csak az utóhang következik, s jövő szombatra, ha Isten és Pali úgy akarják, az utolsó appendix utáni pont is rákerül a kéziratra s Pali is, én is kán-kánt fogunk járni, mialatt kiszortírozom az utolsó oldalakat. Ámen. –

Még egyszer, Zolikám, igazán nagyon nagyon jó volt újra együtt lenni, Palinak is, nekem is nagyon jót tett az őszinte duma. S amint megállapítottuk – amikor elment – , pontosan ott tudtuk folytatni, ahol 8 éve abbahagytuk. S mint ezt maga is biztosan nagyjából tudja, ez a legnagyobb próbakő és egyben az abszolút bizonyíték, amikor igazi barátságról van szó.

Bocsánat a hücepeért, a „pimaszságért” és a Zumutungért és ne áruljon el, mert kikapok.

Ölelés:

Flo

[MTA KK Ms 5331/435]

Csoportos karácsonyi és újévi üdvözlét Horváth Zoltánnak

Kivanok boldog karacsonytes uj evat. hapsi

Evelyn Plesch

Minden jót, mit szól, Evelyn hogy tud magyarul? Sokat emlegetjük Magát, ölelés

Flo

Hope all is well with you [olvashatatlan] you will soon come back to London. Arthur is spending a week at an American University but I know would send you many greetings – Cynthia

Mit szólsz e női koszorúhoz? Férfi nélkül! Köszönöm az Aradiné dolgot, tudom, a legjobb, ami elérhető. S nagyon örülök Teleki könyvednek. Maupassant után – remélem már csak valóban 2-3 hét! – belemélyedek. I. G. Béla írni készül róla! Öllelek – Pali

1964. XI. 16.

[MTA KK Ms 5331/433]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánhoz

MACulay 4901

33 Prince of Wales Mansions
Prince of Wales Drive
London, S.W. 11.

1964. XI. 26.

Zoltánom,

gratulálok efficienciádhoz, s köszönöm, hogy ilyen eredményesen konspiráltál hátam mögött a hitvesemmel. Így már érdemes! Tehát pontosan ez az, amire kíváncsi volt – a folyóirat is, a lapszemelvény is, – s pontosan ez az, amiről azt mondtam, hogy „ilyesmivel mégsem lehet a Zolit zaklatni”. Szóval lehet. A honoráriumot levacsoráljuk, mielőbb. Szóval nem látogatsz ki megint? Lehet, hogy előbb találkozunk Pesten.

¹² Paul Ignotus: *The Paradox of Maupassant* (London: University of London Press, 1966). A könyv közvetett előzményének tekinthető, hogy Ignotus Pál számos Maupassant kötetet fordított magyarra.

Beöthy Ottótól¹³ is hallhattad, a Cynthiával¹⁴ s megejtő Evelynünkkel írt lapunkból is láthattad, hogy Telekid befutott. Nagyon érdekel persze, de míg eljutok odáig... Hanem el fogok jutni, már csak azért is, mert leendő témakörömbe vág. Eddig csak lapozgattam, – s amit elismerésképpen mondhatok, úgylis kitalálható. Írtam talán, hogy I. G. Béla¹⁵ írni készül róla; de neki a gyorsaság még kevésbé eleme, mint nekem, s mivel előbb még Molnár Erikék történelméről készül írni, attól tartok, némely csepp még lefolyik a Temzén, amíg e cikke megjelenik. Azt ígérem, hogy bármi jelenik meg róla – pláne ha tőlem! – nyomban megküldöm. S otthon eddig volt valami érdekesebb kritika vagy hozzászólás?

Most pedig témáim. Maupassantom utolsókat rugdossa, halottan bár, de még kiegészítő jegyzeteket kérve – tehát e munkán sem estem még át teljesen. Viszont nem tudom, örüljek-e neki vagy sajnáljam, hogy van már új munkám. Sajnálni voltaképpen csak azért sajnálhatom, mert munkának tiszta szívből örülni nem szabad. De: minden egyéb jó benne. Megélhetési gondjaim elszálltak fölültem, s remélem, sohasem is térnek vissza. Továbbá minden, amit vállaltam őszintén érdekel – majdnem azonos azzal, amiért fizetnek, hogy szabad legyen elvégezni. Egyelőre majd bele kell ásnom magam a két világháború közti Magyarország politikai és politika-súroló irodalmába, mivel arról úgylis hasztalan álmodoztam, hogy ama témakört majd kitörlöm emlékezetemből, legalább hadd merüljek bele! Szóval érdekel a munkám, mi egyebet óhajthatnék?

Ezzel kapcsolatban most én magam kérem tanácsodat. Van itt egy Wiener Library¹⁶ nevű intézmény, eredetileg egy menekült zsidó alapítványa, ma amolyan egyetem-közi kutatóintézet, melynek fő témaköre a fasiszmus és antiszemitizmus: mondanom sem kell, hogy sok dolgom lesz vele munkám során. Ennek a könyvtárnak igazgatója szeretne írni a budapesti – vagy magyar vidéki – legfontosabb könyvtárak igazgatóihoz, meg a történelmi füzet sorozatok kiadóihoz, felajánlva a cserepéldány-viszonyt, s általában a kooperációt. Meg tudnád mondani, kiknek írjon, s hova? Gondolom: Szabó Ervin könyvtár, Múzeumi, Egyetemi, Parlamenti, Akadémiai könyvkiadó – de te jobban tudod. Nem gondolok nagyon teljes névsorra, inkább csak kezdeti három-négyre; aztán beszerezni, ami otthon megvan s itt nincs, stb.

Van a hazai kiadványok közt olyan, amelyre ezzel kapcsolatban külön érdemesnek tartanád a figyelmemet felhívni? Nekem csak egy jut eszembe, azt valami Horváth Zoltán írta, s ilyesféle címe volt: *Hogy vizsgálzott a magyarság?*¹⁷ Nem tudod, hol lehetne azt megszerezni? Vagy például a Sallai-Fürst per¹⁸ anyagát s azét az utóperét,¹⁹ melynek vádlottai, ha jól emlékszem: Szimonidesz,²⁰

¹³ Beöthy [1945-ig Salgó] Ottó (1904–1985), könyvtáros. 1928–31-ig az Athenaeum Közgazdasági Enciklopédia szerkesztője, 1931 és 1944 között könyvesbolti eladó volt. 1944-ben Borba került munkaszolgálatosként. 1945 és 1947 között az Országgyűlési Könyvtár igazgatója volt, majd 1950-ig – míg hamis vádak alapján nem hurcolták el – könyvtárügyi vezető. Recsken raboskodott, 1954-ben szabadult, a forradalom évében rehabilitálták. 1958 és 1968 között a Magyarok Világszövetségének főtitkára volt. Közreműködött Lukács György ontológiájának sajtó alá rendezésében és kiadásában.

¹⁴ Cynthia Jefferies Koestler titkárnője volt, utóbb az író felesége lett, akivel 1983-ban közös öngyilkosságot követett el.

¹⁵ Iványi Grünwald Béla (1902–Cholchester, Anglia, 1965), történész. 1939-ben költözött Angliába. 1941–44-ig a BBC magyar adásának közreműködője volt. 1947 és 1949 között a University of London előadója. Jelentős hungarica gyűjtemény maradt hagyatékában. Ld. *Hungarica. English Books, Prints, Maps, Periodical, etc., relating to Hungary*. Catalogue compiled by Lóránt Czigány. Published by Mrs. Jocelyn Iványi. London, 1967. Iványi-Grünwald 1965 januárjában meghalt, az írások nem készültek el.

¹⁶ Wiener Library: 1933-ban, a világon elsőként létrejött, londoni székhelyű holocaust kutatóintézet. Alapítója Alfred Wiener volt. Az intézet mai neve „The Wiener Library: Institute of Contemporary History”. Ld. Ben Barkow: *Alfred Wiener and the Making of the Holocaust Library* (London: Valentine Mitchell, 1997).

¹⁷ Horváth Zoltán: *Hogy vizsgálzott a magyarság?* Szocialista Könyvtár. Népszava, Budapest, 1945.

¹⁸ Sallai-Fürst per: 1932. július 15-én a horthysta rendőrség elfogta Sallai Imrét és Fürst Sándort, az illegális kommunista párt két vezetőjét. 1931 szeptembere, a biatorbágyi viadukt felrobbantása ürügyén statáriális ítélet volt életben, így a letartóztatottakat rögtönítélő bíróság elé idézték és tizenkét nap múlva, július 29-én ki is végezték. Két nappal korábban, július 27-én Mellerne Miskolczy Eugénia, feminista vezető, Szimonidesz Lajos, Illyés Gyula és József Attila tízezer aláírással ellátott kérvényt nyújtott be az igazságügyminiszterhez a statárium és a halálbüntetés eltörlése ellen.

¹⁹ A Sallai-Fürst per utóperéről ld. *József Attila összes művei*. III. kötet, cikkek, tanulmányok, vázlatok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1958. 126–127. és Szabolcsi Miklós: *Kész a leltár. József Attila élete és pályája 1930–1937*. Irodalomtörténeti Könyvtár. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1998. 164–169.

József Attila, Berény,²¹ Illyés és Zsolt Béla voltak? De nem akarlak ezekkel sokat nyaggatni – csak látod miféle téma érdekel; s ha véletlenül eszedbe jut ezzel kapcsolatban valami, amire úgy véled nem gondolok, pedig kellene – közöld.

Családod? S barátaink? Déryék? Komlósék? S te magad? Mi van a *Századforduló* német kiadásával?²² Három apró tanácsomat megfogadtad? Valóban azt hiszem, Ferenczi és Füst legalábbis „jók voltak még”, s szegény Bajcsy-Zsilinszkyről nem szabad *csak* az Áchim gyilkosságát megírni, legalább egy kegyeletes lábjegyzetet toldjál hozzá.

Fló, mint láthatod, megvan, virul, dolgozik, fiam magasra nő, azazhogy nem nagyon magasra, de beszédesre. Mindnyájan sokszor ölelünk,

Pali

[MTA KK Ms 5331/414]

Horváth Zoltán levele Ignótus Pálnéhoz

Horváth Zoltán
Budapest, II.
Júlia u. 3. telefon: 157-299

Kedves Fló!

Én is „titkári” szívességet kérek. A *The Times Literary Supplement* június 17-i számában megjelent a Telekiről egy nagyon hízelgő és szép kritika. Nagyon meg vagyok tisztelve, s kérésem kettős:

/1/ ki írta? Mivel szegény Iványi-Grünwald nem él, nem tudom, ki lehet történelmileg ennyire verzátus a kintiek közül és

/2/ küldjön nekem postán vagy 8-10 példányt ebből a számból. (Persze az is lehetséges, hogy majd Déryék hozzák el, akik hamarosan ott lesznek, vagy Aladárék, bár ők tudtommal Párizsban vannak, de a legegyszerűbb posta).

Mi van magukkal? Pali írt már itteni tapasztalatairól? Nem láttam belőle semmit. Itthon semmi újság nincs. Ha Pali hozzájut, nézze meg a *Kritika* című lap májusi számában Károlyi kapcsán írott cikkemet, gondolom érdekelni fogja.²³

Sajnos szó sincs róla egyelőre hogy újra magukhoz jönnék, s inkább maguk jöhetnek ide (bár maga biztosan nem jön).

Össze-vissza dolgozom mindenfélén. Palinak még üzenem, hogy Heltai Lilla nővére hirtelen meghalt, s bár ő azt kérte, hogy senki ne fejezzon ki részvétet meg hasonlót neki, úgy hiszem, a maguk híradása mégis jól esnék neki, s nagyon bánatos, mint hallom.

Pali méltányolni fogja a hírt: Lesznai Anna van itthon, testileg megviselten, hisz 80 éves, de szellemi frissességben és kedvesebben, mint valaha volt. Megjelenik nagy, 90 íves regénye a Szépirodalmi Kiadónál. Kívánok jó erkölcsöket (bár csak mértékkel, mert nem kell túlozni), ölelem az egész famíliát, Köstleréket is külön, s magának köszönettel csókolom a kezét. Igaz barátsággal

[Keltezetlen másolat, gépirat, aláírás nincs. Tartalma alapján soroltuk be. MTA KK Ms 5331/81.]

²⁰ Szimonidesz Lajos (1884–1965), evangélikus lelkész, vallás- és művelődéstörténész, lapszerkesztő. 1919-ben Nagyörzsöny községi direktóriumának elnöke volt, ezért a Tanácsköztársaság bukása után lelkészi állásából felfüggesztették. Könyvgyűjteményét az Országos Széchényi Könyvtár vásárolta meg.

²¹ Berény Róbert (1887–1953), festőművészről van szó.

²² A *Századforduló* német kiadása: *Die Jahrhundertwende in Ungarn. Geschichte der zweiten Reformgeneration 1896–1914*. Übertr. Géza Engl. Berlin-Spandau – Budapest: Luchterhand – Corvina, , 1966.

²³ Horváth Zoltán: Károlyi Mihály Válogatott írásai. *Kritika*, III. évfolyam, 1965/5. 60–62.

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánhoz

1965. jún. 28.

Zolikám, – Ma beszéltem telefonon a „touch and go” vizitre hazarándult Flóval, s tőle tudom, hogy telefonon beszélt veled. A *TLS* cikk valóban kitűnő, sokszor gratulálok hozzá, kivált ahhoz, hogy hányan pukkadnak miatta. Nem tudom, ki írta; titok; de meg szokta tudni az ember – s akkor értesítek. Ma beszéltem kiadójukkal, útnak indítanak 10 pld-t, 4 tiszteletük jeléül, a maradékkal én vendégellek meg. Tiborékat várom, tudom, hogy ide készülnek, de nem tudom, mikorra. Aladártól minap kaptam lapot, de úti tervről nem ír. Most jut eszembe, én Komlósra gondolok, te biztosan Tóthra – vele együtt voltam, kiadós estén, mikor itt járt, de én is úgy tudom, nem egyhamar jön vissza. Annie gyönyörűen játszott, csak tv-n és rádión hallottam, de velem ne próbálja még Bartók szelleme se elhítni, hogy az nem lehet az *igazi*. Málinak nagyon sokszor csókolom a kezét, végtelen örülök regénye készülő megjelenésének. Sokat emlegettük – gondolom írtunk is neki – Sinkóékkal. Mártának, Eszternek²⁴ ezer kézcsók. Sokszor ölel Péter és Pál előestéjén

P.

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánhoz

[London, 1965. november 11.]

Zolikám – Az a Gyurka küldte Gáspár cikk a „Magyar Csillag”-ból kiválóan hasznomra van, utólag is köszönöm mindkettőtöknek. A baj csak az, hogy nincs rajta a megjelenés dátuma, pedig ha hivatkozom rá, persze a megjelenés időpontjának megjelölésével kéne. Megtudakolhatnád s megírhatnád, mégpedig sürgősen, egy az induló „Journal of Contemporary History”²⁵ részére írandó vagy már meg is írt dolgozatomhoz. Itt a múzeumi könyvtárban a „M. Cs.” Sajnos nincs meg. Egy füst alatt megtudakolhatnád azt is: mi volt Attila Kerepesi-úti sírbahelyezésének pontos dátuma? Ugyanevégből persze. Láttad a *Times Literary Supplement*nek azt a számát, amelyben listát készített a nem angol nyelvterületen legutóbbi öt esztendőben megjelent legfontosabb könyvekről? Benne voltak: Illyés: Másokért egyedül; Déry: G.A. úr X-ben; és Horváth: *Teleki László*. Német nyelvterületről Lukács György és a hólyag Kerényi – több magyart nem találtam. Remélem, ez további munkára serkent, effélére, többé-kevésbé... Az én Maupassantom jövőre jelenik meg, kíváncsi vagyok, mit szólsz hozzá. S készülök következő könyvemre, melynek „Hungary” lesz a címe, a „Nations of the Modern World” sorozatban – többek pukkadására, mert ha ott megjelenik, húsz év múlva is forrásmunka lesz, még én se ronthatom el úgy, hogy ne legyen. A régi TLS-eket megkaptad? Ölelünk mindnyájan

Pali

Horváth Zoltán levele Ignotus Pálhoz

1965. nov. 19.

Kedves Palikám,
sietve válaszolok.

²⁴ Márta és Eszter: Horváth Zoltán első felesége, Sárközi Márta és lányuk, Lukin Lászlóné Horváth Eszter.

²⁵ *Journal of Contemporary History*: a 20. század történelmi kérdéseinek 1966-ban indult, negyedéves nemzetközi fóruma. Ld. H. Haraszti Éva: A fasiszmus történetéből. „The Journal of Contemporary History” bemutatkozó száma. *Történelmi Szemle*, 10. évfolyam, 1967/4. 479–485.

A temetés 1942. május 3-án vasárnap volt reggel 10-kor a Kerepes úti temetőben. Gáspár Zoltán cikke a *Magyar Csillag* 1942. december 1-i számban jelent meg 381–386. oldalon, s címe: *A költő és a közvélemény*. Gyurka egyébként üdvözlő, s örül, hogy hasznát vedd az anyagnak.

Times számot láttam, nagyon meg is vagyok tisztelve – de még jobban megtisztelne, ha sikerülne angolnyelű kiadót találni a Telekire. Eddig nem sok jóval biztat. Egyébként kiderült, hogy az eredeti cikket egy Masterman N.C. nevű egyetemi tanár írta, aki a harmincas évek végén a budapesti Eötvös kollégiumban volt tanár.²⁶ Címe (ha érdekel) Eston Department, University College, Swanda, Glamorgan. Itt volt most látogatóban, mulatságos őrült, s érdeklődik magyar ügyek, főleg Ady és környezete iránt. Ha akarsz vele érintkezésbe lépni, hivatkozatsz persze rám.

Újság itthon sok nem akad. Biztosan megkaptad az értesítést címem változásáról, ami egyben házasságot is jelent (azt hiszem ismered Ilát). Közben kísértetiesen ismétlődő dolgok: ugyanaz a betegsége, mint Dusinak volt, s most ment fel három hónapra a svábhegyi szanatóriumba. Barátaink jól vannak, Déryék csak balatoni házukkal foglalkoznak, Lukács csak etikáját írja – én meg egy nagyobb Károlyi publikáción dolgozom, tovább egy Szende Pál cikken és lelkemben előkészülök egy nagyobb könyvre, aminek címe Deák Ferenc és centralisták 1849 után. Ha módod van rád, nézd meg a SZAZADOK ez évi 3. számban Sötér István könyvéről írott cikkemet, amelyről úgy hiszem, hogy életem egyik főműve.²⁷ A *Kritikában* is írtam néhány érdekes cikket, nem tudom láttad-e valamelyiket.

Komlós Aladár infarktussal fekszik a Vas utcai kórházban, de már túl a veszélyen. Ezzel nagyjából kimerültek híreim, legalább is azok, amelyeket érdemes megírni.

Floval, s a többi asszonnyal együtt ölellek.

Mi ez a Journal of Contemporary History? Nem lehet innen írni oda?

[Gépiratos másolat, MTA KK Ms 5331/75]

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánnak

[1965. november 22.]

Gratulálok és sokszor üdvözöllek, persze feleségedet is a megismerkedés forró reményében – de most meg fogalmam sincs, megkaptad-e legutóbbi, még Júliába küldött lapomat? Fene az ilyen orv-nőszülöket, mért nem értesítettél elköltözésedről előbb? Legsürgősebb közölni- illetve kérdezni valóim, amennyire rekapitulálhatom, ezek voltak: Mi az Attila pesti újratemetésének dátuma? S mi ama „Magyar Csillag” megjelenése, amelyben Gáspárnak az a cikke megjelent? Egy tanulmányban készülök ezekre hivatkozni, de persze pontos adat kell – s furcsa, de Londonban alig szerezhető be, „M. Cs.” Nincs meg a múzeumi könyvtárban. Megkaptad a TLS-eket? S tudod-e, hogy azóta a TLS szept. 30-i számában a hatvanas évek „legfontosabb nem-angol nyelvű könyvei” listáján ezek a magyarok szerepeltek? Illyés: „Másokért egyedül”; Déry: „G. A. úr”; Horváth: „Teleki”; Lengyel: „Elévült...”²⁸; ezenkívül német nyelvterületről Lukács Gy. és a golyhó Kerényi K. Az adatok, miket kértem, *sürgősek*. És pontosan címezd leveled – l. túloldalt, most is bolyongott értesítésed a postán. Ölellek, ölelünk mindnyájan

²⁶ Neville C. Masterman (1912), a budapesti Eötvös Collegium angol lektora (1937–1940), a walesi egyetem történelem tanára. Édesapja C. F. G. Masterman (1874–1927) brit országgyűlési képviselő, keresztényszocialista reformer volt, aki 1909 és 1912 között belügyi és 1912 és 1914 között pénzügyi államtitkár volt. Az I. vh. után a kormány háborús propaganda osztályát vezette. Számos kiadást megért híres főműve: *The Condition of England* (1909). Neville C. Masterman saját könyvei: *John Malcolm Ludlow: The Builder of Christian Socialism* (1963) és *The Forrunner: The Dilemmas of Tom Elias 1859–1899* (1972).

²⁷ Horváth Zoltán: A polgárosodás irodalma Világos után. Sötér István: Nemzet és haladás című műve kapcsán. *Századok*, 99. évfolyam, 1965/3. 540–545.

²⁸ Lengyel József: *Elévült tartozás* [Novellák]. Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1964.

[MTA KK Ms 5331/417]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánhoz

1965. nov. 27.

Kedves Zolim,

Legutóbbi leveled kereszteződött a lapommal – így amit ezen a lapon kérdeztem, már tisztázva is van.

Rémlik, valóban, hogy találkoztam Ilával, de koromban az ember memóriája még szép nőkről is elszenilizálódik; neked magyarázzam? Hallottam, szomorúan, betegségéről is. De érzem a hangodból és tudom, hogy így is, minden küzdelmével, boldogság ez neked, s még egyszer nagyon forrón gratulálok és öllelek, mindnyájunk nevében.

S ha már – közölhetem, ami ilyen viszonyok között nem is gyászír neked: hogy akit olyan elragadónak találtál – némi joggal – Evelyn, Dr. Plesch özvegye, mindnyájunkat megcsalt és férjhez ment. Egy zömök angol sebészprofesszor hitvese lett, Sir Micsoda-Micsodáé, szóval nagyon Lady, de hogy tovább fájdítsam szíved, így is aranyos. Férjét is kedvelem, egészen szórakoztató.

Gyurkának köszönet, persze, hogy hasznát veszem. Mellesleg épp a „Journal of Contemporary History” részére készülő tanulmányomhoz kellett.

Azóta nyilván megkaptad második levelüket is, miután közöltem velük, hogy elköltöztél s talán nem kaptad meg az elsőt. Hogy „mi ez”? Kiindult a Wiener Library-ből, melyet egy Wiener nevű emigráns német – nem bécsi – zsidó alapított a világháború előtt; eleinte csupán náci-ellenes dokumentumok gyűjtésére, de mind messzebb terjesztve érdeklődését, majd visszazsugorítva, főképp Európára. Ahogy ez Angliában szokás: többféle egyetemi intézmény és pénzalap fut össze benne, nagyrészt Anglián kívüliek, beleértve lelkifurdalási váltság-fizetésre hajlamos németeket, meg liberál-amerikaiakat – „Encounter”,²⁹ Congress for Cultural Freedom,³⁰ „Preuves”,³¹ „Monat”,³² „Tempo Presente”³³ támogatókat. Hogy ki milyen arányban vesz részt benne, nem tudom. A tudományos garnitúra elsőrendű, ez nem kétséges. Aaptendencia: kétségtelenül „Nyugat”, de semmiképpen nem fasiszta-mentő vagy hidegháborús, ellenkezőleg. „Nem lehet nem írni oda?” – ezt neked kell eldöntened; én azt hiszem, minden nehézség nélkül lehet, amíg koexistencia, dialógus, miegymás van napirenden. Vagy nem így értetted? Hanem akárhogy is, felelj nekik udvariasan.

Mi az a „Károlyi publikáció” amin dolgozol? Sajnos, azokat a *Kritika* és *Századok* számokat nem láttam, de hallani hallottam róluk; egyik oka volt, hogy rád gondoljak a „contemporary history”-irodalomról írandó cikkel kapcsolatban. Nem tudom, jár-e itt valahova a „Századok”; nem küldhetnél egy példányt? Tán Beöthy O. útján, ki igen szolgálatkész.

Persze, hogy jobb kiadva látni az embernek a könyvét, mint dicsérve, de hát, de hát... Szóval nem hiszem, őszintén szólva, hogy könnyen akadjon Telekidre angol kiadó: nagyon specializálnak hangzik. Én, mint tudod, csak belelapoztam, de készülok alaposan elolvasni, munkarendemben

²⁹ *Encounter*: S. Spender által 1953-ban alapított, Angliában megjelenő középbal irányultságú angol-amerikai értelmiségi magazin. 1991-ben szűnt meg. Anyaga elérhető az interneten: <http://www.unz.org/Pub/Encounter>

³⁰ Congress for Cultural Freedom (CCF): a kulturális hidegháborúban a CIA által alapított antikommunista szervezet. Történetéről ld.: Peter Coleman: *The Liberal Conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Postwar Europe*. The Free Press, New York and Collier Macmillan, London. 1989. Az itt említett folyóiratokat mind a CFF illetve a CIA hozta létre.

³¹ *Preuves*: francia kulturális, értelmiségi és művészeti havilap az 50-es és 60-as években. Ld.: Benjamin Achab: *La revue Preuves (1951–1974) : l'expression d'une intelligentsia dans le champ anticommuniste. Labyrinthe, Actualité de la recherche*, 2005/7. 166–168.

³² *Der Monat*: 1948-ban Melvin Lasky által Berlinben alapított antikommunista lap. 1971-ig működött, új folyama 1978-ban indult. Ld.: Frances Stonor Saunders: *Wer die Zeche zahlt ...: der CIA und die Kultur im Kalten Krieg*. Siedler, Berlin 2001.

³³ *Tempo Presente*: az *Encounter* testvérlapja, mint az itt említettek.

szerepel, mivel le vagyok szerződve egy HUNGARY c. könyv írásár, a „Nations of the Modern World” sorozatban, Ernest Benn kiadónál. Örömmel ajánlom könyved valahol, de segítség volna, ha a Corvinánál vagy a Jogvédő irodában – gondolom, ők foglalkoznak vele – kieszköznéd, hogy ők *ajánlják* Angliába kiadásra; persze *sok* valutát az ilyen nem hozhat, nyilván kicsiny példányszámban jelenne meg, főképp könyvtárak részére, de ez is valami.

Masterman-nak alkalomadtán írok, elteszem címét. Csak figyelmeztetek: nem Swanda, hanem Swansea – persze lehet, csak géphiba leveledben. Ha írsz neki, felhívhatod figyelmét egy tanulmányomra, mely a Polányi Mihály hetvenedik születésnapjára kiadott esszégyűjtemény³⁴ bevezetőjeként jelent meg a tizennyolc-előtti radikális Magyarországról, benne Ady szerepéről.

Déryéknek ölelés, ha balatonozásból felocsúdnak, Lukácsnak is üdv – nem tudom, eljutott-e hozzá, amit a *Guardian*ban írtam róla: csak megemlítettem, de mégis érdekelheti – s általában, minden jót mindenkinek, kivéve akinek nem. Aladár betegségéről szomorúan értesültem – Erzsitől válaszul egy tudakozódó levelemre, ugyancsak hetilap dátum kellett, amit meg is küldött. Nagyon szeretem Aladárt, s nagyon remélem, hamarosan talpra szökik.

Gondolom ezek legfőbb agendáink. Értesíts, mit döntöttél J. of C. H. ügyben. Ilának kézcsók, öllelek mindnyájunk nevében,

Pali

Még annyit, hogy én közös kedvencünkhöz írt könyvemhez, *Maupassant, or the Madness of Lacking Illusions*, amit így fordítok: „Maupassant, vagy a tisztánlátás elmebaja”, nemrég kaptam olyan kiadót, aki nem alkudozik, hogy így vagy úgy kellene. „Erkölcseleg” a legjobb, a University of London Press adja ki, előreláthatólag jövő ősszel jelenik meg – dohány sajnos kevés. Maupassant-t a guta kerülgetné; élete fő vágya volt, hogy ő zsákmányolja ki a kiadókat.

Zolikám, sok ölelés és gratuláció. Ha a Szerzői Jogvédő ide ajánlja, akkor az ő ügynöküknek „Agent” „Pollinger”-nek küldjék meg. (18 Maddox Street) – Én vagyok a lektor!

Fló

[MTA KK Ms 5331/419]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánhoz

1965. dec. 17.

Zolikám,

a félreértés körül tehát nincs félreértés: így is képzeltem. Csak amikor kérdezted „Lehet-e”, föltehetően még nem kaptad volt meg felszólításukat, innen a félreértés. Nagyon örülök, hogy dolgozni fogsz nekik. Már csak azért is, mert olyan fórumnak ígérkezik ez, amelyet kár volna a mindenre-lecsapóknak átengedni. Azt viszont kötve hiszem, hogy az eddigi cikkeidnek helyet tudnának adni; tudtommal egyelőre csak egy-egy központi téma köré szerkesztett egy-egy számot készülnek kiadni, tanulmány-antológiákat – pl. „Fasizmus és fajvédelem”, „A baloldali értelmiség ellenállása”, „A jelenkori történetírás állása” stb. – könyvismertető rovat megymás nélkül. Legalábbis ezt a választ kaptam, amikor némely magyar könyv ismertetését felajánlottam, noha magam is kontemplált munkatárs vagyok. De ez nem ok arra, hogy fél ne ajánld, ami eszedbe jut. Az egész vállalkozás még cseppfolyós; lehet, hogy egy vonzóan ható ötleted hatására módosítják tervüket. S mindenesetre jól esik majd érdeklődésedet látniok. Írhat sz nyugodtan németül vagy franciául; az egyik

³⁴ Paul Ignotus: The Hungary of Michael Polányi. In: *The logic of personal knowledge essays presented to Michael Polányi on his 70. birthday 11th March 1961*. London: Routledge and Kegan Paul, 1961. 3–12.

szerkesztő, Laqueur, német anyanyelvű, s hogy náci időkben miért állt odébb, „dreimal darfst Du raten”.³⁵ Szóval, üsd ezt a vasat.

Kritika-beli cikked kitűnő. Hogy mi az, amivel nem értek benne egyet, sejtethed. Ez nem baj; legfőljebb az, hogy ezt senki meg nem írhatja. De fő, hogy ami megírnivalód volt, megírhattad. És igen jól fogtad meg. A példák bizonyítanak. Egy helyütt elnagyolt a fogalmazásod; amikor az „idézetekkel való érvelés”-t kifogásolod. Idézetekkel persze te is érvelsz, igen helyesen; hogy mire utalsz, nem kétséges, de talán jobb lett volna már ebben a kurzív mondatszakaszban is félreérthetlenné tenni. Öröm volt olvasnom cikkedet, s kíváncsian várom a többit. Mellesleg – „Hogy vizsgázott” pamfletodnak, mely otthon alig lelhető, egy példányát megtaláltam könyveim mélyén.

Igen, próbálkozzunk a Telekivel, ha nagy esélyt nem is látok rá. Századforduló német kiadásában megfogadtad tanácsomat? Mármint hogy Bajcsy-Zsilinszkynek, ha már az Áchim ügy kapcsán, helyesen, leszeded róla a keresztvizet, szolgáltatassz igazságot egy lábjegyzetben; s hogy a szellemi áramlatok közül ne felejtse el a pszichoanalízist, melyben Magyarország úttörő volt.

Komlós Aladárékkal kapcsolatban vagy? Nagyon aggaszt Aladár állapota, Erzsébet olyan levertnek látszott lapjából, melyben megbetegedését közölte. Tudakolnám tőle magától hogylétét, de nem akarom ezzel is fárasztani. Átadnád nekik forró üdvözlétemet, s közölnéd legközelebb, mi újság náluk? Déryéknek is ölelés persze. S mindenkinek, gusztusod szerint. Eszter jól van, a propos? S Márta nem látogat ki?

És nagyon-nagyon szeretnénk hallani, mindnyájan, hogy Ica gyógyul. Add át neki kézcsókomat. Flóval, Sárival, Ellyvel, anyósomról és fiamról nem is szólva! – sokszor ölelünk, jószágos Jézuskát, miegyebet kívánva

Pali

György Ernőt³⁶ látod néha? Rég nem hallottam róla, sokszor üdvözlöm.

[MTA KK Ms 5331/419]

Horváth Zoltán levele Ignótus Pálhoz

Budapest, 1966. január 6.

Palikám,

köszönöm kedves leveledet és felvilágosításaidat a Contemporary-t illetően. Gondolkodni fogok, hogy mit vagy miket javasoljak nekik, s talán sikerül is kieszelni olyasmit, ami kedvükre való. Egyelőre semmiféle gondolatom nincs, olyan mértékben lesújtott Justus Pali váratlan halála. 60 éves korában – szabadságon volt egy temesvári barátjánál – infarktust kapott és percek alatt meg is halt. Nekem nagyon jó barátom volt, s azon felül itt milliónyi gond és probléma merült fel, amelyeket Vajda meg én igyekeztünk megoldani. Persze hivatalosan tudomást sem vettek róla, a lapokban is csak a család fizetett jelentése kapott helyet. Én írtam az *Élet és Irodalom* e heti számában róla – de csak az íróról és emberről.³⁷ Szóval nem szép az egész, ha számításba is veszem, hogy neki már mindegy az egész.

A *Kritikában* jött egy cikk a Károlyi Válogatott írásairól is és a *Századokban* egy másik nagy tanulmány Sötér legutolsó könyvéről. Ha példányhoz jutok, azt is elküldöm. Különösen az utóbbit tartom fontos írásnak (már amennyiben ilyesmi egyáltalán van).

Köszönöm, hogy foglalkoztok a Telekivel. Engedd meg, hogy küldjek mellékelten egy angol szinopszist – ez a Times-szal együtt talán megkönnyíti a dolgot (bár persze nagy reményeim nincsenek, s anyagi tekintetben meg egyszerűen semmire sem számítok).

³⁵ Dreimal darfst Du raten (ném.): hármat talál(gat)hatsz.

³⁶ György Ernő (1888–1977), nagyváradi születésű ügyvéd, jogtudós, közgazdasági munkák szerzője. Jelen volt a *Holnap* antológia születésénél. Ld. Vezér Erzsébet beszélgetését ~vel. In: *Irodalmi Múzeum I. Emlékezések*. Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest, 1977. 102–109.

³⁷ Justus Pál halálára. *Élet és Irodalom*, 1966/2. [január 8.] 4.

Aladár lassan, nagyon lassan, de javul és veszélyen kívül van. Persze ilyesmiből 73 éves korban már ritkán válik az ember teljesen egészséges emberré, s erre nála is számítani kell.

Ila a szanatóriumban van, szintén lassan javul, s szintén nem lesz belőle súlyemelő bajnok, de remény van rá, hogy tél végére ő is befejezi a kúrát – s nem is bánom, ha a legrosszabb hónapokat ott tölti védett helyen.

György Ernő nagyon meg volt hatva az üdvözletől, s viszont sok barátsággal üdvözl.

Másokat mostanában csak ritkán látok – Annie-ékat és Szabolcsiékat. Família jól van, Márta betegeskedik, remélem hamarosan túl lesz rajta.

Déry aktívabb, mint valaha volt – ontja magából az írásokat, s ez öröndetes (ha nem is tetszik minden, amit ír).

Az összes hölgyeket melegen és kézcsókokkal üdvözlöm, téged, Palikám ölellek régi barátsággal.

Sokaknak nem tetszett az *Irodalmi Újságban* József Attiláról megjelent cikked³⁸ – nekem tetszett (Aladárnak is), csak hiányoltam, hogy a személyes kapcsolatokról nem írtál még több részletet.

[Gépelte levélmásolat, MTA KK Ms 5331/76]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánhoz

Kedves Zolim,

Bizony nem tudtam szegény J. Pali haláláról, engem is mellbevág, noha puszipajtások sose voltunk. Értékes ember volt és sokkal jobb sorsot érdemelt egy kortól, mely annyszor és annyféléképpen igazolta. Lesújtó, hogy ezt ma is nehéz megmondani; nem magam és a szellemben hozzám tartozók miatt, hanem, hanem... Mindenestre érdekelne látni, mit írsz róla az É. é. I.-ba. Előbb-utóbb bizonytalán elemkerül, de ha postára adsz egy példányt – vagy ami talán még egyszerűbb, kitéped belőle a cikkedet és úgy küldöd el – nagyon megköszönném. A *Kritika*-beli cikket Károlyi írásairól és a *Századok*-belit a Sötér könyvről persze szintén.

Telekid angol színopszisa teljesen megfelelő – ezzel csakugyan neki lehet vágni egy kis körútnak, persze vérmes remények nélkül. Hanem a TLS ismertetésnek mi volt a dátuma? Még jobb volna, ha a rakományból, amit küldtem, egyet rámszánnál és visszaküldenél. Amíg az ember megint ír nekik, s talán kevés is van abból a számból... etc. etc. Ha egy példányt kapok, készíttethetek róla fotosztátot is, szükség esetére – Fló cége, a Bell and Howell, az ilyen fotosztát masináknak a nagyvállalkozója.

Betegségi híreidre csak sóhajtvá felelhetek. Tudom, hogy hatvanon felül senki sem fiatalodik, csak én. S időnként még engem is megröngeneznek, vödörszámra nyomják a meszet a beleimbe, rejtelmes okból, aztán megnyugtattak, hogy nincs rákom, ami azért érdekes, mert sose hittem, hogy van. De nem hiszem ma sem, én magam tőrhetően vagyok, csak hát mások öregednek, időnként meg is halnak, és ritkán azok, akiket e célra kijelöltem.

Contemporary: igen, tartsd a kapcsolatot. Én továbbítottam nekik az általam házagosan kitöltött nyomtatványt, amire telefonon tudakolták, hogy hány példányra fizetsz elő, mert ez a formula arra való. Azt feleltem, föltehetően csak szimbólumnak szántad, s ha kontribuílsz, nyilván úgyis kapsz egy példányt. Ebben megnyugodtak. De ha véletlenül eszedbe jut egy hely, ahova érdemes volna röplapjaikat elküldeniök s ahova föltevésed szerint nem küldték: lekötölezheted őket azzal, hogy közlöd velük. S mindenesetre maradj velük érintkezésben. Nekem előreláthatóan a legközelebbi – második – számban jelenik meg egy tanulmányom.

Nyilván tévedésből említettél *Irodalmi Újság*ot leveledben – nem az Újvidéki *Híd*-beli József Attila visszaemlékezésére utaltál?³⁹ Nagyon sajnálom, hogy akinek nem tetszik, nem közli nyomtatásban. Jaj istenem, de szép volna egyszer intelligensen megtámadva lenni! De ha már ezt nem remélhetem: nem közölnéd, kicsoda kifogásolta, s miért? Persze mindig van egy kifogás, amire képtelen vagyok visszavágni: ha azt mondják, „untam”. Akkor is töprenghetnék, hogy nincs-e az

³⁸ Tévedésről van szó, Ignotus Pál az újvidéki *Híd*-ban írt a költő születésének hatvanadik évfordulójára.

³⁹ Ignotus Pál: József Attila harca a korával. *Híd*, 1965. 1202–1209.

unalomnak egy tudatalatti oka, de sajnos, előfordulhat, hogy minden mellékgondolat nélkül unják, ez ellen nincs apelláta. Ha azonban valami ennél izgalmasabbat vetnének szememre, nem bírnék magammal a gyönyörűségtől.

Komlós Erzsike a minap hosszabban írt, várom Aladár kritika-történetét.⁴⁰ Ilának ezer kézcsók, Déryeknek, Szabolcsiéknak, Tóthéknak és ki-mindenkinek még ezer üdv, a magam és Fló, Elly, Sári⁴¹ nevében. Ki mikor látogat ki? T. Aladár-pár nem aktuális? Hát György Ernő? Hát te? Sokszor ölellek, ölelünk

Pali

S Mártának mi baja? Ő is kilátogathatna már, s nem mikor el vagyok Londonból.

[MTA KK Ms 5331/420]

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánnak

[1966. február 15.]

Megkaptam a két cikket (Károlyi, Sötér) – forró kézszorítás, gratuláció!

[MTA KK Ms 5331/421]

Horváth Zoltán levele Ignotus Pálnak

Budapest, 1966. július 22.

Kedves Palikám!

Örökkévalóság óta nem tudok rólatok semmit (igaz viszont, hogy ti sem rólam). Csak a Société Européenne de Culture bulletinjéből látom, hogy megfordultál Mainzban (amiért nem nagyon irigyellek, bár szép város, de utálok a németeket nyugaton is). S gondolom, megkaptad Máli regényét is, amelyet nagy gonddal dedikált neked. Kíváncsi vagyok, mit szólna hozzá. Nekem nagyon tetszett, s ezt meg is írtam a *Kritika* júliusi számában.⁴² Azt különben is érdemes megnézned, mert Molnár Erik ír benne óvatos, de azért élesen elkülönítő bírálatot Révai történelemszemléletéről. Ez még persze kevés, de azért valami. Eddig én egyedül mertem ilyesmiket írni. Egyidejűleg (mellékelten) megküldöm neked a J. of Contemporary History részére írott cikk magyar szövegét.⁴³ Nekik egyenesen beküldtem németül, mert gondolom, hogy úgy könnyebb nekik a fordítás. A német szöveg valami kevéskével bővebb, egy-két helyen fordítás közben kiegészítettem, de lényegében nem más, mint a magyar. Arra kérnélek, légy szíves, lépj velük érintkezésbe, s beszélj meg, hogy hűség szempontjából átnézed az angol fordítást. S persze jó lenne, ha én is kaphatnék belőle egy példányt.

Arra is intézkedtem náluk, hogy a honoráriumot neked fizessék ki részemre (remélem, ez nem okoz neked adó-problémát), mert így legközelebbi külföldi útra van néhány krajcárom. Arra készülünk, hogy Izraelbe megyünk, de Ila állapota elég bizonytalan, s nem tudom, képes lesz-e ilyen hosszú útra. (Egy Addison kór nevű mellékvese betegségen esett át, s ez nagyon súlyos ügy volt.)

⁴⁰ Komlós Aladár: *Gyulától a marxista kritikáig*. [A 19. század második felének kritikátörténete] Irodalomtörténeti kiskönyvtár. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1966.

⁴¹ Ignotus Sári (1902–1988).

⁴² Horváth Zoltán hagyatékában megtalálható Horváth lektori jelentése a Lesznai-regény kéziratáról, 1963. április 17-i keltezéssel (MTA KK Ms 5334/352.) egyéb levelezéséből tudható, sokat segített az eredetileg 100 íves kézirat rövidítésében, a végleges, 87 ív terjedelemben megjelent változat elkészítésében. A *Kezdetben volt a kert* c. regény eredeti címe *Béke és pusztulás* volt.

⁴³ A tanulmány „Hungary: recovering from the past” címmel jelent meg. *Journal of Contemporary History*, 1967/221–235.

Mi újság? Máli itthon van még és nagyon kedves, de nagyon öreg. Általában sikere van, neki személyesen még inkább. Kiköltöztek csodálatos „udvarházukba”, amelyet Balatonfüreden béreltek az isten pénzéért, s most már három hónap óta nem is voltak Budapesten, így nem is tudok róluk semmit. Volt Tibornak egy bemutatója a Nemzeti Színházban (Bécs 1934 című darabbal), de igazán kár volt érte, mert rossz a darab (börtönben írta) és joggal bukott meg. Viszont *A kiközösítő* nagyszerű és nagy siker. Ki érdekel még? Fenyő⁴⁴ itt volt, de nem láttam.

Család jól van, kivéve Mártát, aki hónapok óta betegeskedik és cseppet sem megnyugtató az állapota.⁴⁵ De erről nem beszélünk, s én sem érdeklődöm, mert hiszen az ügyem segít. Lent van Balatonszepezden, ahol van egy kis háza, s Eszterék is ott lehetnek a közelében.

Nálatok? Nem jöttök Izraelbe? Mi Olaszországon át akarunk menni szeptember végén, s egész jó lenne valahol találkozni.

Mi lett a Teleki kísérletekkel?

Ölelem az egész családot, veled együtt, s írd meg, tetszik-e a cikk neked, s a Journaléknak.

Zoli

[MTA KK Ms 5331/77]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánnak

1966. szept. 9.

Kedves Zoli,

Jaj bizony odavoltam szegény Márta miatt, nehezen tudom elhinni, hogy ez bekövetkezett. Milyen kár, hogy ami benne legkülönb, megíratlan marad, de az is lehet, hogy ostobaság ilyesmin buslakodni.⁴⁶

Azt hittem, mint SEC tag hivatalból értesülsz olyan világeseményekről, mint hogy a végrehajtóbizottsági ülésünk legközelebb Pesten lesz. A Gellértben lakom – mindnyájan ott lakunk – s 21-én érkezem. Maradok 26-ig. Előre tör a nyavalya, hogy ki mindenkivel nem lesz módomban találkoznom, aprés moi lesz sértődés, egyebet nem mondhatok majd; annyiban talán egyszerűbb a múltkorinál, hogy most még csak kivételesen sem szabadulhatok el a kongresszustól és programjától. S ha mégis, rohanok századik évéhez közeledő anyámat látni. S a többi. Hálsten vele összehoz a SEC-tagság, tudakold majd meg a programot, s félreülhetünk. Addig megtudakolom a Wiener-dolgot,* s újra felütöm a Telekit, miről majd bővebben otthon; úgy látom nem kaptad meg azt a régebbi leveletem, amelyben kértem egy fölös példányt – vagy nincs? – a TLS kritikából. Arturral is beszélek tán addig; most még nem érkezett vissza Londonba, vagy legalább is nálunk még nem jelentkeztek. Gratulálok a német kiadáshoz, nagyon kíváncsi vagyok rá, mindenestre látni fogom Pesten. Ilával nem találkozhatom jaj? Egyik SEC-program pont balatoni szüreti kirándulás; nem tudom, Szigliget közelébe vezet-e. S Déryék várkastélya merre van?

Sokszor ölel mindnyájunk nevében

Pali

[MTA KK Ms 5331/422]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánhoz

1966. okt. 10.

⁴⁴ Fenyő Miksa.

⁴⁵ Sárközi Márta 1966. augusztus 8-án a János kórházban meghalt.

⁴⁶ Sárközi Mártáról azóta e kötet szerkesztője készített egy kötetnyi dokumentum-összeállítást. *Menedékház. Sárközi Márta emlékkönyv*. Budapest: Magvető Kiadó, 2004.

* Magyarázat: a „Wiener” a „Journal” akar lenni. Ignotus lapszéli megjegyzése.

Kedves Zolim,

Laqueur-rel még csak fölületesen, azaz telefonon beszéltem, említve írásodat, melyet még nem látott – abban maradtunk, hogy majd jelentkezem nála megint, ha majd ő is jobban ráér, én is. Remélem, ca. egy hét múlva. Felpanaszoltam neki azt az abszurd helyzetet, hogy a kiadványt még munkatársai se látják; abszurd, felelte, de nem tehet róla, majd igyekeznünk új kiadásokat kitapostatni. Eddig 3 szám volt: 1. fasizmus és fajvédelem világszerte, 2. bal-intelligencia két háború közt, benne művem, 3. első világháború kitörése, mit még nem láttam, fentemlített okokból. 4. vagyis legközelebb lesz tallózás – legjava, ami eddigi háromból kimaradt – és föltehetően 5. az a hisztóriográfia, melyben esedékes lesz.

En attendant:⁴⁷ Dr. Silagi⁴⁸ – így irandó, noha eredetileg Szilágyi Dénes névre hallgatott – tehát ki Telekidről abba a ny-német lapba írt, üzeni: ha megkapja a Századfordulót németül, föltehetően elhelyezhet róla recenziót. Ugye helyesen mondtam neki, hogy Ny-Némethonban jelent meg? Persze, ha K-ban, az sem akadály.

Címe: Zaubert Str. 35, 8000 München 8.

Aladárekát látod néha? Mondd meg neki, hogy várom híreit – persze írhatnék én is, de azt hiszem, inkább neki lehetne közölnivalója. Új lakásuk nincs még? Déryék hogy? Jól szórakoztak Georgiában?

Esztert milliószor csókolom, Matyival beszéltem telefonon, mint talán már említettem. Ila hogy? van? Ezer kézcsók. S Vezér Erzsinek is, ha látod.

Sokszor öllelek,

Pali

Marosán-könyv?⁴⁹ Igen, volna kedvem hozzá. Értesíts mi van vele? FORDÍTS!!!

U. i: Megkérhetnék egy szívességre? Hívd fel Keresztury Dezsőt és közöld vele: széles e Londonban egy lelket nem találok, aki Lilla címét, telefonszámát tudná. A könyvben is hiába keresem. Csoda, hogy így van – Matyinak annyi barátja volt, köztük nem utolsó sorban magam, Lillához is jártam volt, pre-Maty korában is, mindamellett úgy szétszóródtunk, hogy íme... Nincs egyébről szó, mint hogy felhívjam s közöljem vele, hogy a PEN fogadáson összevetődtem Dezsővel, jól esik az ilyesmi, bármennyire apróság, ezért nem akarom elmulasztani. Írja rá Dezső telefonszámát egy levlapra, és küldje el, kommentárral ne fáradjon, ha egyéb dolga van – vagy talán egyszerűbb, üzenje meg veled.

[MTA KK Ms 5331/423]

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánnak

[1966. okt. 20.]

Zolikám,

Cini ügyét ma átvette Jenő. Nagyon resteltem, hogy így elkéstem vele, s robogásban félreraktam a cédulát, de most hál' isten megvan, s ha – amit nem hiszek – J.-éknál fennakadna, erre majd csak mozgósítok valakit, nem olyan nagy ügy. Journáléktól, gondolom, rövidesen kapsz értesítést, legalább is ígérk, essaydet tudtommal az 5. száma szánják, de még nem biztos – a főszerkesztő kiválóan intelligens ember, de sajnos minden teendőt másra hárít, az ügyeletes segszerkesztőnőt [sic] nem bírom, legalább hát egy közbülső bájos titkárleány útján értesülök a fejleményekről. Nógrádi könyvnek nem jelent meg új kiadása? Mégis csak kíváncsi volnék rá. Szegény Máli! Olyan hirtelen történt.⁵⁰ De az is lehet, talán legjobbkor. Mégis egy nagy elégtételnek másnapján. Ilának, Eszternek ezer kézcsók, sokszor öllelek Pali

⁴⁷ En attendant (fr.): várakozás közben.

⁴⁸ Denis Silagi, Silagi [Szilágyi] Dénes (1912–2007), történész, közíró. Eredendően gyógypedagógiát majd történelmet tanult. 1947-ben hagyta el Magyarországot, először Ausztriában, majd 1952-től Nyugat-Németországban élt. 1952-től 1992-ig az *Amerika Hangja* magyar osztályának müncheni főmunkatársa volt.

⁴⁹ Az utalás nem érthető, Marosánnak csak 1968-ban jelent meg könyve, az önéletrajzi *Tüzes kemence*.

⁵⁰ Lesznai Anna 1966. október 3-i, New York-i haláláról van szó.

[MTA KK Ms 5331/424]

Horváth Zoltán levele Ignotus Pálhoz

1966. okt. 24.

Kedves Palikám,

Kereszturyval beszéltem, átadtam neki üzenettedet és azt mondta, hogy írni fog neked. Nem tudom, megtette-e.

Magamról: a *Times Lit. Suppl.* szeptember 29-i számában megjelent egy terjedelmes és kedvező kritika a Századforduló német kiadásáról Talán lehet ezzel kapcsolatban valamit mégis elkezdni az angol kiadással. A Magyarok Világszövetsége segítségével kiküldetek neked egy példányt a német kiadásból, s egyben a Telekire vonatkozó *Times* kritika egy példányát is mellékelem. Hátha valamelyik University Press mégis beleharap.

Újság egyébként itt elutazásod óta nemigen akad. Ádám fiam kint van Londonban, Matyínál lakik – ha találkozna veled, adj át neki 25 shillinget az itteni telefonbeszélgetés fejében.

Tudtál valamit tenni a Riesné⁵¹ gyógyszerére érdekében? Ezt mindenesetre írd meg, mert ehhez kell tartania magát.

Déryék még Balatonfüreden vannak – semmit sem tudok róluk, csak azt, hogy hazatértek Grúziából, s lent üdülnek az isteni időben kis tanyácskájukon.

Eszter lányom is alighanem kilátogat Londonba. Ha minden jól megy, december végén, a karácsonyi szünetben akar kint tölteni néhány napot – erről is pontosan informálhat majd Matyi.

Károlyiné emlékirataira kapcsán szükségem lenne tőled egy nem túl hosszú, de pontos leírására annak, hogy hogy folytak le az egyesülési tárgyalások a Londoni Magyar Klub⁵² körül 1944-ben. Ezt nyilván te tudod a legjobban, s ennek lehetőleg pontosan kell szerepelni a könyv jegyzetében. Azt is írd meg nekem, ki volt: Sztankovics,⁵³ Zsilinszky,⁵⁴ Lónyai, Kellner⁵⁵ (s aki még esetleg fontos lehetett).

Ezt persze jó lenne nagyon gyorsan megkapni tőled, mert a könyv már hamarosan nyomdába megy és nekem le kell szállítanom a jegyzeteket. Flot, s a többi asszonyt körülötted sokszor ölelem, veled együtt.

Ila üdvözlöt, s Flot csókoltatja.

Zoli

[MTA KK Ms 5331/78]

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánhoz

⁵¹ Ries István egykori igazságügy-miniszter özvegyéről, Ciliről van szó.

⁵² Londoni Magyar Klub: kommunista vezetés alatt álló londoni magyar szervezet, mellyel Károlyi Mihály együttműködött, hogy – ebből illetve más szervezetekből – létrehozza saját antifasiszta szervezetét, az Angliai Magyar Tanácsot.

⁵³ Sztankovich Viktor (1906–Párizs, 1966), újságíró, az I. világháború előtt a *Pester Lloyd* londoni tudósítója. A II. világháború alatt angol szolgálatban állt, 1944-től a BBC munkatársa, az emigráns egyesület egyik aktív tagja, 1961 és 1981 között a NATO munkatársa.

⁵⁴ Zsilinszky Antal (1905–London, 1943), diplomata.

⁵⁵ Kellner György (1913–?), 1939-től Angliában élt, egyik vezetője lett a londoni Magyar Klubnak, titkára az Angliai Magyar Tanácsnak. 1945-ben hazatért, 1949-ben koholt vádak alapján letartóztatták, 1954-ben rehabilitálták.

London, 1966. X. 25.

Zolikám,

Cininek feladva 100 db., Jenő intézte izro-szervezet útján, lévén ez a legpromtabb, de mivel nem „reszortjuk”, írok másnak további 400 dolgában. Ha a marsruta megváltoznék és *nem* kellene, értesíts, hogy ne csináljuk hiába, de ha kell persze nem nagy ügy, fog menni. (Te jó Isten, jól emlékszem, hogy Cini – vagy Cili?! Pedig hogy’ imádtam. Bárhogy hívják, küldöm forró kézcsókom. Emlékszem utolsó estémre náluk, meg másnap találkozásomra vele az utcán.) – Journal küldi műved angol fordításban s kissé megnyesve, kivált az elején; átfutottam, azt hiszem, semmi baj, csak mondtam, a Szekfű könyv címét angolra fordítsák, ne németre, mindenesetre azonban megküldik neked. De ha rövidesen nem kapnád meg, értesíts engem vagy őket. Kereszturynak telefonoztál? Déryéknél mi újság? Aladárékat látod? Mondd meg, „érdemben” készülök írni neki egyről-másról, ehhez épp most vagyok felkötőben a gatyámat. Eszter, Ádám kilátogatása? Ila egészsége? Flóval, Sárival, Ellyvel sokszor ölelünk,

Pali

[MTA KK Ms 5331/425]

Horváth Zoltán levele Ignotus Pálnak

Budapest, 1966. nov. 22.

Kedves Palikám!

Újra sürgetlek: írd meg gyorsan nekem a Londoni Magyar Tanács alakulásának hiteles (és persze nem túl hosszú) történetét, hogy a Károlyiné közeljövőben megjelenő emlékirataiba megbízható adatokat írjak be a jegyzetekbe. Ugyanennek érdekében kérlek, írd meg ismereteidet a következő emberekről:

Louis Fischer

Brummel (The World Review)

Schaeffer (Reynold's News)

Diana Whiterby

Olden (tudom, hogy tengeren halt meg, de mikor született?)⁵⁶

Thomas (Labour-politikus)

Prof. Newberry (egyiptológus?)

Hohler volt budapesti angol követ

Catherine Levinsky

dr. Lovas (magyar sztalinista)

Kellenek személyi adatok, születés, halál, akkori foglalkozás, s ha tudod, mai elfoglaltság. Palikám, ne haragudj, de nagyon sürgős!

Károlyiné különben üdvözl és üzeni neked (bár azt hiszi, hogy valamiért haragszol rá), hogy megjelent a könyve angolul és nagyon örülne neki, ha te írnál róla valahová, hol neked a legalkalmasabb, talán a *New Statesman*-be.

Heartstől végre megkaptam a nagyon lerövidített cikket, de ez nem baj. Kiegészítést nem kért – ez a fő. A velük való dolgot úgy intézd, hogy a honorárium megfelelő részét utalják át a Magyar Jogvédőhöz, a többi adják oda neked.

Egyébként Ádám kint van (talán láttad is), s Eszter Karácsonykor lesz kint néhány napra. A pontos dátumot Matyitól is megtudhatod, mert nyilván nála fog lakni. Azt hiszem december 28. vagy 29. érkezik oda.

⁵⁶ Rudolf Olden (1885–Atlanti óceán, 1940), német ügyvéd, újságíró, antifasiszta író. A *Berliner Tagblatt* politikai rovatát szerkesztette, 1933-ban elhagyta Németországot. 1934-től a külföldön élő német emigráns írók P.E.N. szervezetének főtítkára volt. Nagy sikert aratott Hitlert leleplező könyve, a *Hitler, der Agent der Macht* (1935). Jó ismerőse volt Hatvany Lajosnak, vendégeskedett is nála Budapesten. Kivándorló hajójukat, úton Kanadába, a németek elsüllyesztették.

Ries *Cili* megkapta az első 100 darabot, nagyon köszöni neked is, Jenőnek is, s még hálásabb lesz, ha jön a folytatás. Egyszerűen életkérdés a számára.

Magam leadtam tanulmány-kötetem kéziratát a Szépirodalminak, s azt hiszem 1967 harmadik negyedében jelenik majd meg.⁵⁷

Megkaptad a Századforduló német példányát és a Times cikket a Teleki könyvről? Beöthy küldte el neked, remélem azóta meg is érkezett.

Egyéb újság nincs, csend van, elég kellemes eseménytelenség a közéletben, sok fájdalmas a magánéletben. Bernáth Alice,⁵⁸ aki leugrott az ötödik emeletről, s Fellner Ferenc orvos barátom, aki szívszélhűdésben meghalt. Így hát nem csak a távolban, hanem itthon is „pusztulunk, veszünk”, ami fájdalmas folyamat. Persze tudom, csak sorrendi kérdés.

Csókoltatom az asszonyokat, illetve kezüket, s téged öllelek, Ila nevében is.

[MTA KK Ms 5331/79]

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánnak

1966. XII. 23.

Zolikám, beszéltem Károlyinéval is, Ádámmal is, megbeszéltem minden megbeszéltnivalót, majd beszámolnak, noha nem egyhamar, mert mint tudod, egyikük sem utazik haza egyenest, bár Londont már elhagyták. Hozzáfűznivalóm csak egy van, ami valahogy kiment a fejemből, amikor Ádámmal búcsútelefonoztam: hogy a Journal ügyben úgy járunk el, ahogy kívántad, ez is rendben van. Bizonytalán közölték már veled, hogy melyik számban készülnek közölni tanulmányodat, nekem megmondták, de már elfelejtettem. Az én „Radical Writers in Hungary” c. dolgozatomat láttad a 2. számban? Hosszú alkudozás és oda-visszaküldözgetés után kapta a formát, amiben megjelent, így is rajta a kezenyoma a testileg-lelkileg egyaránt unbetamta alszerkesztőjének, de a tartalma miatt örülök, hogy egyszer valaki megírta – kár hogy kevesen látták. Jahrhundertwende-t megkaptam, nagyon köszönöm; Beöthynek is; kérlek mondd meg neki. Masterman járt nálam a minap, mondanom se kell, hogy rólad beszélünk és két könyvedről. Angol kiadónál kopogtatok majd megint, de hüé, de lassan megy! Mondd, Szilágyi Dénesnek – címét egyszer megküldtem – menesztettél német könyvedből? Nem ő említette, öniniciatíva, de nem ártana, ha valahol recenziót helyezne el róla. Ha kell a címe, azaz ha elkallódott, közöld. Esztert forró szeretettel várjuk. Ilának ezer és millió kézcsók Mindnyájan mindnyájatoknak B.U.É.K. Öllelek Pali. Szomorú u. i. – a minap hallottam, hogy szegény Gondi Feri szívrohamban kb. 1 éve meghalt. Tudtad? Mit szólsz e takarékos papírkihasználáshoz?

[MTA KK Ms 5331/426]

Horváth Zoltán levele Ignotus Pálnak

Budapest, 1967. jan. 30.

Palikám,

köszönöm szíves közbenjárásaidat a *Journal of Cont. History*éknál. A csekkek is megjöttek, de támpéldányt még nem kaptam. Írtam is emiatt, de alkalmilag szólj ott valakinek, hogy legalább egy példányt küldjenek. Ha kell, ki is fizettetem, Matyi biztosan örömmel megfizeti az árát.

Gyerekeim rendben mind befutottak, jól is érezték magukat, sokat tanultak és végül persze itthon lenni is jó nekik, ez természetes. Nem túl sokat dolgozom, de azért el-elkészülgetek dolgokkal.

⁵⁷ Az *Irodalom és történelem* című tanulmánykötet csak 1968-ban, posthumus jelent meg.

⁵⁸ Bernáth Alice (1901–1966), Pártos Alice dr., Bernáth Aurél felesége, balneológus. Egykoron a Galilei Kör tagja.

Most Sinkóéknak írtam az ottani Akadémia számára egy nagy tanulmányt Rajacsics⁵⁹ szerepéről és kapcsolatáról Bastide⁶⁰ francia külügyminiszterrel. Még Krakkóban talált levelezési anyag, ami teljesen publikálatlan. Károlyinét is befejeztem. Nagyon mulattam rajta, hogy szidott, mivel ő tanácsolta, hogy forduljak hozzád. Már itthon van, de még nem láttam. Ti találkoztatok ezúttal?

Szomorúan hallok (Komlóshoz írt leveledből), hogy Flo még egyre betegállományban van. Végül is mi történt? Persze a fontos az, hogy teljesen rendbe jöjjön, bár a sokk akkor is megmarad.

Lépéseket tettem egy Németh Andor válogatás⁶¹ kiadása érdekében, s remélem, sikerül belőle valamit csinálni. Utána azután (ha ez lefutott és én még élek is) szeretnék egy Zsolt Béla válogatást kiverekedni. Mert Bandival szemben csak passzivitás van, de Béla esetében már attól félek, kifejezett ellenségesség. (De azért Kodolányi vásárnaponként megjelenik a *Népszabadságban*! Ki érti ezt? Én nem, az biztos.)

Veled mi van? Mi egyelőre még nem ejtettük el véglegesen a tervezett izraeli utazást, de aligha hiszem, hogy valóban sor kerül rá. Rengeteg pénz (ami nincs) és nagy megerőltetés (amire főleg Ilánál nincs elég tartalék). De majd még időben megírom, – hátha valahol még találkozni is lehetne veletek. Mit csináltok nyáron? Mi, ha megyünk, Olaszországon át szeretnénk menni és április elején.

Május végén lesz Máli hamvainak itteni elhelyezése – akkorra vissza kell lennünk. Gergely is hazajön, s talán még a fiúk⁶² is.

Mára ennyit. Flo kezét csókoltatom, s hagyja ezt a hozzá nem illő állapotot. Téged s a familiát öllelek.

[Gépelt levélmásolat MTA KK Ms 5331/80]

Ignotus Pál levelezőlapja Horváth Zoltánnak

[London] 1967. febr. 24.

Zolikám – Wienerék, úgy látom, made a bleedin' mess⁶³ mint itt póriasan mondják: amennyiben épp csak azt felejtették el közölni veled, hogy noha a honort átutalták, maga a tanulmányod majd csak kb. fél év múlva jelenik meg. Most ígérték meg, hogy majd közlik – de addig is közlöm én, hogy ne csodálkozzál. Zsolt B., de jó volna! Nem csodálom, hogy „nehéz”. S jó volna Németh Bandi is, persze. Artur emleget állandóan valami „egérke” novellát tőle, esküdve, hogy remek; ismered? Kíváncsi vagyok, hogy sikerüljön Palesztina. Fló már sokkal jobban van, hivatalba jár etc – néha beleáll karjába a fájás, de vigasztalja a kártérítés reménye; valamicskére van esély. Ila hogy' van? Ezerszer csókolom kezét. Üdv mindenkinek, öllelek. Pali. Maupassantom 20-án jelenik meg.

[MTA KK Ms 5331/427]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánnak

1967. márc. 1.

Zolikám,

⁵⁹ Rajacsics József (1785–1861), szerb pátriárka, a szerb nemzeti mozgalom vezetője, Jellačić horvát bánt ő iktatta be tisztségébe, s nevezte nemzeti kormányzónak, amiért a magyar kormány megfosztotta magyar érseki rangjától.

⁶⁰ Bastide, Jules (1800–1879), francia politikus, az 1848-as forradalom alatt külügyminiszter.

⁶¹ Csak 1973-ban jelent meg Németh Andor visszaemlékezéseinek válogatása: *A szélén behajtva* címmel, Réz Pál válogatásában, Déry Tibor előszavával. Munkásságáról Tverdota György írt kétkötetes monográfiát (2009–2010).

⁶² Gergely Tibor (1900–1978), festő, grafikus, illusztrátor, Lesznai Anna második férje. A fiúk: Lesznai Annának Jászi Oszkával való házasságából született gyermekei.

⁶³ To make a bleeding mess (ang.): átkozott összevisszaságot csinálni.

Magdi sógornőmnek, Imre özvegyének, van valami ötlete, vagy óhaja, s miután Ellyvel megbeszéltük, arra lyukadtunk ki, hogy a legokosabb, amit tehet, hogy egyszer megkér téged, hogy üljetek össze egy órára és hányjátok-vessétek meg. Ezen postával megy neki levelem, melyben azt tanácsolom – ne csodálkozzál hát, ha rövidesen kapsz tőle pár sort.

Ila hogy van? Palesztinai út? Kinél mi újság? Én épp rohanóban, hogy magam utolérjem, ami persze sose sikerül: látod, az írógépen is túlszaladtam a mondatomon.

Sokszor ölelek:

Pali

Király Béla a *Hungarian Quarterly* búcsúszámban többször hivatkozott a *Századforduló*ra. S Gombos Gyula Szabó Dezsőjében (München) szigorúan megró, amiért SzD-ről nem írtál többet, és hogy csak *arról* a szerepléséről írsz. Talán lehetett volna – de még akkor is hajszálnyi a te túlzásod az övéhez képest. Erről az *IU* március 15-i számában írok hosszan, mármint a SzD problémáról.

[MTA KK Ms 5331/428]

Ignotus Pál levele Horváth Zoltánnak

[London] 1967. ápr. 26.

Zolikám,

Ezen pillanatban futott be 20-i leveled, s rohanok válaszolni rá – gépszalagom végét járván, pirossal, először is, hogy megköszönjem közbenjárásod anyám és sógornőm dolgában. Azt hiszem Magda kissé – kissé – bizakodóbban ítéli meg a kilátásokat e dolgokban.

Tudtam, hogy Aladár nyavalyás, de nem tudtam, hogy ennyire; fáj érte a szívem. Máli verseskötetét Ottótól megkaptam, meghatva értesültem róla, hogy még maga Máli tétetett volt rá a listára.

Ottóról jut eszembe régi vádlott társaink különös együttese. Gyurkát látod néha napján? Mi van memoárjaival? Azt tudod ugye, hogy a *Contemporary*-ban megjelent balintellektuelek-tárgyú visszaemlékezéseim során megemlítettem Gáspár Zoltán cikkét Attila koporsójának áthelyezéséről s benne Marosán szerepéről. Most ugyanennek egy kb. háromszorosan hosszabb és részletesebb változata esedékes a német *Südostforschungen* folyóiratban, kb. fél év múlva, hivatkozással erre is, Horváth Zoltán könyveire is... Ami részben válasz arra, hogy miket művelek. Legközelebbi könyvem: vagy *Hungary* az Ernest Benn sorozatban, ugyanott, ahol harmincegynehány esztendeje Macartney hasontárgyú első könyve jelent meg,⁶⁴ vagy pedig *Anatole France*; mindkét téma érdekel, mondanom sem kell, a rút anyagiaktól kell függővé tennem, hogy melyiket szeressem jobban.

*Maupassant*omról nem tudtál? Azt hittem, beszéltem róla, oly régóta kotlottam rajta, amit a *Times Literary Supplement* kivált gúnyosan dörgölt az orrom alá. Nem „barátságtalan” volt, hanem méregokádó. Egyébként a recenziókkal meg lehettem elégedve – a *számukkal* nem voltam, de azzal, ami megjelent, boldog lehettem. Weightman⁶⁵ végre is a modern francia irodalom legkülönb angol interpretátorának számít – s joggal – s Veronica Wedgwood,⁶⁶ a történelem-írónő, aki a BBC honi szolgálatának (nem a magyarnak, melyről nem tudok) könyvrovatában, a „World of Books”-ban, agyba-főbe dicsért, bizonynyal nem utolsó valaki, stb. stb. Nagyobb baj, hogy a kiadóm, amilyen finom („University”), olyan álmos; hasztalan igyekszem felpizskálni, hogy tegyen valamit a könyv eladása érdekében. Remek hirdetést lehetne összemontírozni a recenziókból, nem hagyva ki a *TLS* végső mondatát sem, amely megsemmisítőnek van szánva, de úgy helyezhető el, hogy az olvasó csettintsen rá a nyelvével, felajzva a könyv olvasására. De ezen a kiadóm addig fog habozni, rágódni, amíg - -

⁶⁴ C. A. Macartney: *Hungary*. London: Ernst Benn Ltd., 1934.

⁶⁵ John Weightman (1915–2004), irodalomtudós, a University of London tanára. Híres könyvei között van egy avantgárdról és egy az abszurdokról szóló monográfia.

⁶⁶ Veronica Wedgwood (1910–1997), angol történész, többek között a harmincéves háborúról írott monográfiája és történelmi életrajzairól (Oliver Cromwell, Richelieu bíboros stb.) híres.

stb. stb. Mivel nem tudom az *Observer*-ben a Weightman-kritikát láttad-e – nem említet – megküldöm itt a fotóját.⁶⁷

Vajda Imrét látod néha? Szeretnék vele beszélni, ha egyszer Londonba néz. Szólj neki, ha látod, de ha nem, írni is neki – az egyetemre címezze? Marx-egyetem? *Ad vocem* régi vádlott társak. Szalai⁶⁸ átviharzott Londonon nemrég, konferencián volt, csak röviden beszéltünk, egyszer telefonon, egyszer személyesen, de ezalatt is kétszer hallottam tőle ugyanazon két anekdotát. Öregszik? Mindamellet duzzad a cselekvő- és beszélő-erőtől.

Fló balesete már a múlté, sajnós a kártérítés is, úgyszólván... Ilyesmitől inkább ne reméljen az ember gazdagságot. A kontinensen találkozni isteni volna. Ez is pénzkérdés. Hát majd meglátjuk. A te kellemetlenségeidről is hallottam, remélem, elviharzanak, annyi minden oktondisággal.

Contempéket mostanában nem látom, de különben is, az intézet vezetője tudtommal Amerikában valamelyik egyetemen terjeszti az egyesült európai és héber kultúrát, bájos titkárnőjétől pedig, kivel leginkább szoktam horváthizmusokat megbeszélni, most kaptam üdvölapot szülőhazájából, Ausztráliából, ahova üdülni repült. Tudom, mikor utoljára beszéltem velük, még nem tudták, H. Z. munkáját mikor s milyen keretben közöljék; különféle „project”-ek konszideráltattak. De hát a lényeg, hogy a kiadandók listáján van, ekörül nem volt habozás.

Elly Pestre készül két vagy három hétre, a Park szállóban fog lakni, a Baross téren, május 29-től fogva. Persze örülne, ha láthatna, de hogy neked alkalmas-e, azt neked magadnak kell eldöntened. Nagyon sokszor ölel, Ilát is, ismeretlenül bár – így mondta, gondolom, de most már elment Flórisozni, s megkockáztatom, hogy pontatlanul írjam, inkább feladom a levelet most. Addig fogadjátok Flótól, Sárítól, Tottietől, még fiamtól is önhatalmúan átadott üdvözlőket, biztos, hogy nem dezavualnak! Én pedig nagyon sokszor csókolom Ila kezét, meg Eszterét is; fölteszem gyakran látod. Ádámék hogy vannak? Nem vágyik Ádám vissza Londonba?

... Én is szenilizálódom már, kiki a maga módján, most látom, hogy félreolvastam, amit a *Contempről* írtál, neked avizálták, hogy „már most” megjelenesz; majd utána nézek, noha fölteszem, nyomban küldenek neked példányt. Különlennyomatot nem? Én annakidején nem kaptam, pocsék nehézkesekek voltak ebben is, de lehet, hogy azóta megállapodtak a nyomdával. Tudod, hogy halálosan smucigok példányokat illetőleg; melleleg, az University of London Press is.

Nagyon érdekes, amit tervezett könyvedről írsz. Úlj neki okvetlenül, rendelkezél be adenaueri élethosszra.⁶⁹ Ha válaszolni akarsz a magad fölötté kérdésre, beletörök a bokád, de dicsőséges bukás lesz. Mert ha őszinte vagy, ki kell mutatnod, hogy egyebet mint dzsentr-Magyarországot nem is csinálhattak; Tisza Kálmán azért jött, hogy polgáriasítson, s az eredmény még vadabb dzsentriség lett. Akárcsak az irodalomban: Rákosi Jenő „kormopolitá”-ul kezdte, s melleleg, sem akkor, sem később nem volt olyan tehetségtelen ember, mint különben kitűnő *Századforduló*-ból vélné az ember; hogy mikor mit lehetett volna tenni, megannyi katasztrófát megelőzve, egy Engels ki tudott ilyesmit mérlegelni – szerintem jobban, mint rangidős társa – talán eldönthetné, de nem látok okot rá, hogy meg ne próbáld. Egyébként ajánlom figyelmedbe, ha akad. könyvtárban jársz, az Irod. Ujs. 1966. június 15-i számában Komlós kritikátörténetéről írt cikkem – abban pedzettem ezt a balközépről jött dzsentr-sovéniséget. S ha már ilyesmit böngészel, nézd meg az I. U. ápr 1. – márc. 15 duplaszámban Szabó Dezső [hiány a kéziratban]tő kísérletekről írt cikkemet; gondolom szórakoztatni fog. Ugyanott lesz tán más is, ami érdekelne. Az ápr. 15-i számban aztán szegény Sinkót parentáltam el, de az nem szórakoztató. Zolikán, sokszor öllelek.

Pali

U.i. – Tiborék még külföldön? Újabb hírt nem kaptam tőlük, sem a könyve nem futott be. Most megjelent A. Alvarez szerkesztésében egy magyar novella-antológia,⁷⁰ általában jó szerzők – persze mindig fölvetetni, hogy mért nem inkább ez, mint az, de átfutásra *fair* válogatás – hanem a bevezetés: noha intelligens, irodalmi érzékenységre valló, bődületesen melléfogós, félreinformált. Írandó volnék

⁶⁷ The creative spirochaete by John Weightman. The Paradox of Maupassant by Paul Ignotus. *The Observer*, 12 th March 1967.

⁶⁸ Szalai Sándor (1912–1983), világhírű szociológus, akadémikus, szociáldemokrata újságíró, politikus, ideológus. Horváth Zoltánnal egyidőben volt börtönben.

⁶⁹ Konrad Adenauer kilencvenegy évet élt.

⁷⁰ *Hungarian Short Stories*. Intr.: A. Alvarez. London – Budapest: Oxford University Press – Corvina, 1967. 432 p.

erről is, egyebekről is, csak győzném... Zolikám, szeretném, ha ezt a levelet nyomban nyugtáznád. Írj csak egy mondatot, egészségi állapotokról, Aladáréről is, ha tudsz róla; szeretnék értesülve lenni. Világ- és irodalmi ügyeket aztán hagyhatjuk máskorra.

P.s.k.

[MTA KK Ms 5331/429]